

Celo. 9/8. 0/17 d. u. 40

AZ ÚT

FOLYÓIRAT A LELKIPÁSZTORI MUNKA SZÁMÁRA

IV. ÉVFOLYAM
4—5. SZÁM.

TARTALOM:

1918.
APR.—MÁJUS.

BCU Cluj / Central University Cluj

Csendes óra. A nagyság. (M. S.)
Igehirdetés, Kultusz. 1. Krisztus kettős természete. (Dr. Révész Imre.) — 2. Krisztus műve. (Dr. Kecskeméthy I.) — 3. Az eleve elrendelés. (Dr. R. L.) —
Vallásos nevelés. Általános vezérfonal az egyházi ének tanításához. (Forgács Gyula.) — Kalászkok. — Szerkesztői üzenetek.

M. I. - 1931.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. IMRE LAJOS DR. RAVASZ LÁSZLÓ DR. MAKKAI SÁNDOR

MEGJELNIK
JULIUS ÉS AUGUSZTUS HÓ KIVÉ-
TELÉVEL MINDEN HÓNAP 15-ÉN.

ELŐFIZETÉS

ELŐFIZETÉSI ÁR:
EGÉSZ ÉVRE 12 KOR., FÉLÉVRE 8
KOR., EGYES SZÁM ÁRA 1 KORONA.

SZERKESZTŐSÉG KOLOZSVÁR, BOCSKAI-TÉR 1.

UJDONSÁG!

MOST JELENT MEG!

UJDONSÁG!

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság legújabb kiadványa

NEMES ÖSVÉNYEKEN

A MAGYAR IFJUSÁG SZÁMÁRA.

Szerkesztette RAFFAY SÁNDOR.

Számos képpel.

Ára kötve 5 korona, bérmentes küldéssel
5 korona 50 fillér.

Tartalmaz számos elbeszélést, verset és oktató cikket Dessewffy Bertától, Gagyhy Dénestől, Lampérth Gézától, Marjay Károlytól, Moravcsik Gyulánétól, Sántha Károlytól, Szász Károlytól, Uray Sándortól, V. Sipos Idától stb. stb.

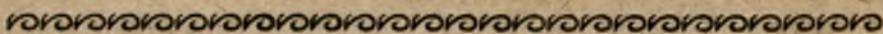
Legalkalmasabb ajándék a protestáns ifjúság számára.

Megrendelhető a főbizományosnál:

HORNYÁNSZKY VIKTOR

könyvkiadónál

BUDAPEST V., Akadémia-u. 4.

UJDONSÁGOK! Cluj / Central University MOST JELENT MEG!

Látások könyve. (Beszédek és elmélkedések.)

Írta: *Ravasz László.* Ára K 12—

A protestantizmus szelleme.

Írta: *Dr. Czakó Ambó.* K 6—

Továbbá:

Lelkés a háborúban. Harctéri és gyülekezeti beszédek. —

Írta: Szarka Gyula sz. k. ref. lelkész K 4.50

Elmélkedések a keresztyéni élet és főkérdéseiről. — Írta:

Dr. Kecskeméthy István K 3—

W. James filozófiája. Írta: Flurnay. Fordították: Molnár és Muraközy K 5—

Emlékkönyv a reform. 400. évfordulójára. — Szerkesztette:

Takaró Géza K 4—

Irot. Árvaházi naptár 1918-ra K 1—

Kaphatók:

Kókai Lajos könyvkereskedőnél

BUDAPEST IV., Kamermayer Károly-utca 3. szám alatt.

Portóra 10% felírt kérek.

A nagyság.

— Egy fiatal lelkipásztor naplójából. —

I. Móz. 5. r. 24. v. És mivel Énókh Istennel járt vala, eltűnék, mert Isten magához vevé.

Ma iktattak be lelkipásztori hivatalomba.

Nagy tervekkel jöttem e kicsi faluba, teljes mértékével annak az aján-
déknek, amellyel az Isten az ifjúságot áldja meg: a *naggyratörés* ajándékával.
És mégsem tagadhatom le kétségeimet. Vajon megtalálom-e itt egy új élet-
nek eddig ismeretlen forrásait? Mi lesz reámnézve e lépés: kezdete egy
diadalmas, messzi és előttem még eltakart fejlődésnek, melyből esetleg széles
rétegek nyernek majd megújulást, vagy első lépés az elfeledtetés, a szürke
küzdelem, a lassú szellemi sorvadás felé, mint annyi másnak? De szabad-e
kétkelkedni abban az életkorban, amikor szárnyaink lendülete a legerősebb?
Amikor terveink és álmunk oly merészen *szállnak*, hogy szinte biztosnak
érezzük a sikert, amely felé mások százan is hiába törekedtek? Igaz, az idő-
sebb lelkipásztorok lemondóan legyintenek felénk s halljuk a zsiibbasztó ígét:
hjah, az élet! De mégis szomorú volna az élet és reménytelen az a nemzet,
amelynek fiai nem látnak látásokat és nem *álmodnak* álmokat a dicsőségről.
Igaz, az élet sokat letör és megfagyaszt az álmok *fájának* virágai közül: de
minden nagyot azért mégis az ifjúság alkot — a *férfikorban* is. Nagy gon-
dolkozók, hősök életüket formáló gondolata az ifjúkorban születik meg. Az
ifjúság istenadta kiváltsága az, hogy prófétai sejtelésben meg~~l~~ássa az élet
ormait, melyekhez a lét kegyetlen tusáján vezet ~~át az út~~; meg~~l~~ássa még *előbb*,
mintsem a küzdelem felvert pora eltakarná őket ~~—~~ sokszor örökre e földön.
Csak az ifjúkor platonai „visszaemlékezése“ az *ideák* korára képes az ember-
nek bizalmat adni a későbbi küzdelmekben; az élet unalmas síkján, a porban,
a szennyben, hogy el ne veszítse hitét az élet legmagasabb céljainak elérhe-
tőségében. És Isten országa jövőjének nagyságát e földön elsősorban az ifjú
lelkipásztorok nagyotakarásától reméljük. Ha őket nem nagy tervek és célok
vonják, hanem csak az a tudat, hogy a „pap“nak lusta kényelemben el lehet
heverni az életet: akkor végünk van. *Ésaiás* már leírta és meg~~l~~ítelte őket:
„ . . . néma ebek, nem tudnak ugatni, *álm*odók, heverők, szunnyadni szere-
tők . . . telhetetlenek, nem tudnak megelégedni, *pásztorok* azok, akik nem tud-
nak vigyázni . . . ki-ki nyeresége után, mind *együtt* *Jertek*, hadd hozzak hozzátok
és *igazunk* részegítő italát! *és Jertek* a *holnap* olyant, mint a *ma*, *nagy* és

dicső felettebb!" (56. r. 10—12. v.) Oh, csak a holnap ne olyan legyen, mint a ma! Oh, csak soha be ne telne a szívünk a mával! Oh, csak megmaradna ifjúságunk szent elégedetlensége a mával szemben akkor is, mikor a fejünk már szürke! Oh, csak a szívünk maradna mindig fiatal, nagyotakaró, merész álmokat látó, dicsőségre sovárgó, ormok felé szárnyaló! . . . De megálljunk. Nagyratörés . . . dicsőség . . . merész álmok . . . élet ormai! . . . Istenem! Hát lehet egy magyar kálvinista lelkipásztornak *naggyá* lennie?

Vessünk számot vele: mi vár a lelkipásztorok legtöbbszörére? Mi az a sors, amely nagy többségükben, a legjobb esetben is, osztályrészükül jut e földön? Egy kis, jelentéktelen, eldugott falu, álmodozó parókhia a dombon, eszménytelen, anyagi érdekekért élő emberek társasága, sár, sötétség. A falu csendje, kötetlensége, drasztikus földiessége . . . ez bármi egyéb, *de nem a nagyság levegője*. Mert a nagyság ott tenyészik a kultúra zajában, csillogó városokban, megérett emberek bámulata közt, az intézkedés, a hatalom, az uralkodás tág lehetőségeinek talajában. Nem a földből nő ki, hanem az aszfaltból; nem a nap sugara növeli, hanem a villanyfény. Nem a magány az éltető eleme, hanem a taps, a tetszés zaja. A nagyságot nem nekünk találták ki.

S mégis úgy érzem, nem lehet fenségesebb, nagyobb életet elképzelni annál, mint amelynek minden mozzanata elfért ebbe az egyetlen bibliai versbe: „És mivel Énókh Istennel járt vala, eltűnék, mert Isten magához vevé.“

Ime, ez a nagyság vár a lelkipásztorra.

Mert kétféle nagyság van. Két irányban növekedik az élet. Extensive és intensive. Kifelé és befelé. Az első út az érvényesülés a földi viszonylatok között; a második, mélyedésünk ritkább, az elsőjé meggazdagodás a világgal, kiterjeszkedés a világban, uralkodás a világ felett. A második: meggazdagodás saját magunkkal, behatolás saját egyéniségünk titokzatos mélységébe, ahol Isten jár, bírása önmagunknak és Istennek önmagunkban. Az első meg kell hagynunk a politikusoknak és hadvezéreknek; ügyvédeknek, doktoroknak és divatos poétáknak: az az övék. A miénk a másik, a belső. De ez a miénk. „Mit használ valakinek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkében kárt vall?“ Egy egész világot egy egész világért. De melyiket a kettő közül? A miénk a *lélek* világa, a *nagyobb*, az igazabb, az örök. A miénk a *lélek* nagysága és nekünk nagyratörő lelkipásztorok kellene a *lélek világában*. Isten erre a nagyságra hívogat minket, amikor behelyez a szegény kis magyar falucskák csöndjébe. Mert ennek a nagyságnak a *falu* a termőtalaja és az éltető levegője. Messze a festett világ, a lármás törtetés, a rothadó civilizáció villódzása. Közelebb az ég, a csillagok, közelebb Isten. A Biblia világa az, ahol a föld megtanítja azt, aki beszél vele. Aki akarja, annak többet mond itt a „mezők lilioma“, az „ég madarai“, az „elveszett juh“, mint a legnagyobb világváros minden látnivalója. Aki akarja, az boldogan tapasztalhatja itt, hogy Isten világában mindenütt *végtelen sok* a látnivaló. Ime, Isten, amikor legdrágább titkait akarta kijelenteni a világnak, nem Rómában jelent meg, hanem Galilea szegény falucskái között. Nem a nagyság levegője-

az a világ, amelyben nekünk kell élnünk, mikor ebben a légkörben élt az intensív nagyság királya, a mi Urunk, Jézus? Isten hősokeket keres magának az ő tervei számára s a hősiesség próbája az, hogy tudjunk „eltünni“ a világban, mert „*vele akarunk járni*“. Aki Istennel jár, annak el kell tűnnie ebben a világban. Annak meg kell halnia e világra nézve. Ezen nem lehet változtatni, ez az örök törvény és semmi bölcsekedés, megalkuvás ezen nem változtathat. Mikor a lekipásztorok a világban való érvényesülés útját keresik és hivatkoznak őseik érdemeire, amelyek jogokat és kiváltságokat követelnek számukra e hazában, akkor „nem Istennel járnak“.

De ez nem azt jelenti, hogy életük elvész e világ számára. Oh nem. Eltűnésük drága javakat fog adni e földnek. Titkos járásuk Istennel csodálatos következményekben fog kinyilvánulni a világban.

Látok egy nagy magyar jövendőt. Új nemzedék sarjadt a földből. A *nép* ősrétegéből jött, tele a természet illatával, a romlatlan lélek tisztaságával, a meg nem fertőzött ész acélos, hódító erejével. Mint a megújulás patakja, ömlik a beteg vizekbe. Magyar tudomány, magyar művészet, nemes magyar közszellem, eszményi világnézet, puritán erkölcsiség, becsületos anyagi virágzás jönnek vele. Egy boldog, egy imádkozó magyar nemzet!

Honnan jött?

Titkos erők munkáltak a nép ősrétegében, eltűnve a világ szemei elől, fáradhatatlanul, teljes önátadással. Istennel járó titkos erők: *a magyar lelkipásztorok*. Az ő szívükből patakszik ez a gazdag élet, a *belső nagyság* aratása ez, az ő életük ez, megdicsőülve a nemzet életében és felirva a mennyben, ahol még „az egy pohár vizet“ sem felejtik el. Oh, ha az Énókh nagysága meghódítaná a lekipásztorok szívét! Add, én Istenem, hogy a fejfámra ne rhassanak többet, de *kevesebbet* se, mint ezt: „Eltűnt. Istennel járt. Isten magához vette.“

M. S.

I.

Krisztus kettős természete:*)

Alapigék Máté 410 és Ján 202s.

Ez a két alapige jelezze mai elmélkedésünk számára azt a két pólust, amelyek között kezdettől fogva mozog a Jézus Krisztus személyiségére vonatkozó kegyes keresztyén szemlélődés. Egyfelől egy félre nem magyarázható energiájú nyilatkozat épen annak az ajakáról, aki ebben a kérdésben maga a lehető legilletékesebb; s ez a nyilatkozat a kísértőnek valamennyi között legszédületesebb csábításával szemben egy, az ószövetség legtisztább lelkéből lelkezett hatalmas bizonyoságtétellel jelenti ki azt, hogy az *Úr Istennel szemben* — az imádat és a szolgálat szent és boldog emberi köteleztetéseiben — Jézus épen úgy *embernek* tudta magát, mint bárki más emberfia. Másfelől azonban ott van egy másik bizonyoságtétel is a Jézus személyiségéről az ő egyik legnemesebb s azt mondhatni, legrajongóbb tanítványának ajakáról. Ez a bizonyoságtétel nekünk azért oly különösen értékes, mert benne egy olyan egészen személyes hit szólal meg, amelyet a kételkedés tüze próbált meg és edzett hatalmassá. És ime, ez a bizonyoságtétel — amelyre, eltekintve a hozzátapadó dogmatikai képzetek és fogalmak különféleségétől, egészen egyforma visszhang rezdül meg tizenkilenc század óta minden igazán keresztyén szívben — *ez* a bizonyoságtétel meg azt mondja, hogy amelyik emberi szívnek egyszer megadatik bepillantania a Jézus valódi lényébe, az abban *Istent* látja meg, Istent *kell*, hogy meglássa.

Már most ebben a két, egyképen tagadhatatlan bizonyosságban és tényben a keresztyén gondolkozás legkezdeteitől fogva mindmáig nagyon sok becsületes és következetes gondolkozó látott és lát egymást kizáró, merev, abszolút ellentéteket. Még alighogy megszületnek a Jézus személyiségére vonatkozó első történelmi és bölcséleti reflexiók, máris megjelenik közöttük úgy az, amelyik Jézusban, ebben az Isten lelkétől eltöltött názareti építőmesterben embermivolta minél teljesebb kiemelésének érdekében nem volt hajlandó többet látni a prófétaság, tehát az

*) A cyclus II. részének 2. beszéde, e cím alatt: Krisztus személye.

emberség egy magasabb, kivételes hatványánál — mint az, amelyik Jézus isteni lénye minél teljesebb fölmagasztalásának érdekében pusztán *látzatnak* tündérségnek minősítette az ő emberi mivoltát, földi életét, történelmi egyéniségét. Logikus gondolatok voltak ezek és az ő későbbi fiaik és unokáik nagyon: a bajuk csak az volt, hogy logikájuk nem a hit logikája vala. A hit pedig, az élő, a teljes, a bizonyos keresztyén hit a maga finom érzékenységevel épúgy nem tűri meg és épúgy kiveti magából a saját lényegének és természetének meg nem felelő logikát, mint ahogy a szemünk kikönnyezi a beléje került idegen tárgyat. Csak a hittől elszakadt ráció vagy a hiten túltenni akaró rajongás láthat teljes és végérvényes igazságot és megtámadhatatlan logikát abban a vélekedésben, hogy Isten és ember egymást kizáró ellentétek s közöttük olyan egyesülés, amelyet a Jézus személyiségéről szóló keresztyén tudomány állít, józanon nem képzelhető el. A hitnek logikája ellenben *tapasztalati alapon* azt tanítja, hogy Isten és ember egyfelől tényleg abszolút ellentétek ugyan, de másfelől olyanok, amelyek — épúgy mint a mágnesség két ellentétes sarka — *nem taszítják, de vonzzák egymást*, és ebből a kölcsönös vonzásból egy, a maga legbensőbb természetében, kutató ésszel, tudományos eljárással meg nem fogható, de tapasztalatiilag a legegyszerűbb elme és a legegügyűbb szív számára is *reális* élettény, életáradat születik meg. Egy, az egész emberi művelődés történelmében párhuzamos elmémunka és tudományos erőfeszítés folyt ugyan le a keresztyénségnek mindjárt első 4—5 századában avégből, hogy a gondolkozást is kielégítően formuláztassék a Jézus *emberi* személyiségében megjelent *isteni* élet ténye — de az eredmény, a klaszszikus Krisztus-dogma csak a logika hajmeresztő megcsúfolásával tudta biztosítani a hitnek diadalmas önállítását. „*Tökéletes Isten és tökéletes ember . . . egy személyben két természet . . .*“ hol van ennél logikailag képtelenebb beszéd? de hol van ennél nagyobb és mélyebb keresztyén igazság? Úgy vagyunk vele, mint a byzantin művészet arany-alapon pompázó Krisztus-mozaikjával. Ezeket is csak addig itéljük fagyosaknak, életteleneknek, a valósággal kiáltóan ellenkezőknek, amíg koruk és alkotóik lelkét meg nem tudjuk kapni bennük: mihelyt megérint bennünket e lélek elragadtatott áhítata, az isteni fenség és az emberi valóság megannyi dicső látomása éled előttünk azokban a képekben újra. Azt nem felejtjük el egy pillanatra sem, hogy *a Krisztus-kép nem maga Krisztus*: de érezzük, hogy őszintén és híven beszél nekünk róla és lelkünket, emberi, de ihletetten emberi módon, segíti a hozzá való emelkedésben.

I.

„*Tökéletes ember . . .*“ Mi teszi az embert igazán emberré? Az, hogy öntudatosan ismer el nálánál magasabb hatalmakat s azoknak

öntudatos szolgálatában találja élete teljességét, szabadságát, boldogságát. Az a sorsunk, hogy végesek legyünk, hogy függjünk, közös az egész teremtettséggel: embermivoltunk ott dől el, *hogyan* függünk és *mitől* függünk? Minél tisztultabb öntudattal minél nemesebb hatalomnak tudjuk kezében életünket; minél szellemibb az az eszmény, amelyet ez a hatalom élénk ír; és minél tisztább az a szenvedély, amellyel ennek az eszménynek a megvalósítására törekszünk: annál küiönb, annál igazabb, annál tökéletesebb emberek vagyunk.

Jézus tehát azért tökéletes ember, azért *az* Ember, mert az ő életének egyetlen, örök, változhatatlan hatalma, eszménye, szenvedélye *Isten* vala. „*Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak néki szolgálj!*” — az ő szájában ez nem pusztán egy hatásos idézet, alkalmi érv: ez őneki a legszemélyesebb hitvallása, mely szívéről szakadt el s amelyben ott van egész élete. Isten országa az ő számára nem valami szétfolyó álomkép volt, egy határozatlan „boldogabb jövő” képe, amilyennel akkor is beírta, ma is beírja a legtöbb ember: Isten országán ő, a szó szoros és eredeti értelmében Isten országlását, Isten uralmát, Isten királyságát értette, amely a világban csak úgy valósúlhat meg, ha előbb megvalósúl — föltétlenül és osztatlanul — az egyes lelkekben. Azért tudta és azért hirdette, hogy „elközelgetett az Istennek országa”, mert az ő lelkében már eleitől fogva ott volt. Az ő lelkében eleitől fogva Isten uralkodott egyedülvaló, soha egyetlen más emberi életben úgy meg nem valósúlt hatalommal és fönséggel: olyan hatalommal, amilyennel csak egyáltalában uralkodhatik a végtelen a véges fölött; és olyan fönséggel, amilyennel csak egyáltalában bírhatja király a jobbágyát. Jézus alázata és engedelmissége pedig nem más, mint ennek az uralomnak kiábrázolása az ő egész életében. Nem az volt őbenne a legdicsebb és a legtökéletesebben emberi vonás, hogy vérkönnyeket sírt a Getsemánében, hogy iszonyú testi és lelki kínokat szenvedett a keresztfán, hogy meghalt és hogy eltemették: hanem az, hogy mindezt Istenért, az ő ügyéért s az ő országáért szenvedte volt el öntudatos, teljes és boldog alávetetesséssel. Szemben állani egy, az életünkre reászakadó megmásíthatatlan végzettel és azt elhordozni sírva vagy átkozódva, fogcsikorgatva vagy fásúltan: ez emberi dolog és egyikünkötől sem idegen. De szemben állni egy megmásíthatatlan végzettel úgy, hogy a mindenség urának személyes akaratát lássuk benne kifejezve s személyes életünknek egy odaadó, szabad, örvendező tényével fogadjuk el: ez az emberi élet legnagyobb magaslata. Jézus egészen és felülmúlhatatlanul ember volt, mert egészen és felülmúlhatatlanul Isten uralmára bízta magát.

Igen, *bízta* magát! Mert minden igazi megalázkodás és minden valódi engedelmisség egyúttal *bizalom* is. Az emberi lélek igazán, őszintén, teljesen csak annak tudja hatalmába adni magát, akitől vagy amiktől megtartatást vár, új életlehetőségeket remél: ezt a leghatalmasabb

élettvörvény erejével követeli tőle az önfenntartás ösztöne. A függés a legemberibb életviszonylat, a bizalom a legemberibb életlendület. Mondd meg nekem, kiben vagy miben bízol, és én megmondom, ki vagy! Ezért mondotta Luther is: „*Amin a szíved csüng, az a te Istened.*“ Isten, az egy, az élő, a szent Isten pedig csak akkor Istened, hogyha életed megtartását és gyarapodását egyedül csak őtőle várod s ebben a bizalomban adod át magadat neki. Jézus engedelmissége tehát Isten iránt csak azért vala oly teljes, mert Istenben való *bizalma* volt kimeríthetetlen. Értsük meg: *Istenben és nem önmagában* való bizalma. Ez a kettő Jézusnál épúgy nem esik össze, mint ahogy egyetlen más valódi embernél sem. Ha összeesett volna: akkor könnyű dolga lett volna a kísértőnek ott, a pusztában. Ha Jézus magát tényleg csak látszatembernek, földre szállt, tündér-testbe öltözött Istennek tekintette volna: akkor nemhogy óvakodott volna próbára tenni a maga isteni erejét a kísértő szóra, hanem egyenesen kereste volna ez erő megmutatásának minden képzelhető alkalmát. És ép ez az, amit sohasem látunk nála. Csodáiról gondoljunk különben történelmileg akármit; az az egy bizonyos, hogy egyikük sem valami keresett, szinpadias jelenet, és hogy a legtöbbje egyszerű *alkalmi segítség*: Isten felelete egy emberi jajszóra egy másik ember bizalmán és engedelmisségén — mondjuk a kettőt egy szóval: *hitén* keresztül.

Jézus hite: ne féljünk ettől a nagy emberi szótól. Nem kisebbíti és nem gyöngíti, de táplálja és erősíti ez a benne való hitünket is. Hiszen nem tudnánk benne hinni: azaz bízni benne és engedelmeskedni neki, ha nem lett volna hasonló mihozzánk; és nem lett volna mindenben hasonló mihozzánk, ha benne is meg nem lett volna ez a bízó engedelmisség: *a hit. Istenben tökéletesen hinni pedig annyi, mint tökéletesen szeretni Istent.* Mert hit és szeretet között csak a lélek életének alakibb fokozatainak lehetni különbséget: ott, ahol a hit még az elhívás gyermekcipőiben jár és a szeretet még nem tisztult meg az önzés salakjától. Minél inkább épülünk a hitben: annál inkább lesz az elmebeli erőfeszítés helyett lángoló odaadássá — és minél jobban növekszünk a szeretetben: annál jobban fog az hasonlítani a hitnek tisztán szellemi életkapcsolatához . . . míg végre Istenben csak annál fogva hiszünk, mert szeretjük őt, az embereket pedig csak azért szeretjük, mert Istennek képmását látjuk bennük. Im — ez volt meg Jézusban tökéletesen. Hite, lényének ez a legmélyebb emberi vonása vitte őt legközelebb Istenhez: mert az ő hite nem pusztá meggyőződés volt az Isten lételéről, hanem szerető bekapcsolódás az Isten szívébe. Tökéletes ember volt — mert tökéletesen szerette Istenét.

II.

De lehet-e az egyik mágneses saroknak úgy vonzódnia a másikhoz, hogy a másik is ne vonzódjék, szintazon erővel, őhozzá? Augustinusnak, aki így szól Istenéről, Istenéhez: „*Magadra nézve teremtettél minket s nyugtalan a mi szívünk, míg benned el nem nyugoszik*“ — lehetne-e igaza, hogyha nem volna egyszersmind mély igazság a mystikus Eckhart mester ama hallatlanul vakmerő mondásában is, hogy „*Isten ép oly keveset tehet minélkülünk, mint mi önélküle.*“ Egyszóval: lehetséges volna-e, hogy az Embernek, a tökéletes Embernek hite, bizalma, engedelmsége, szeretete, válasz nélkül hangzanék el a mindenség ölében, akár az éjszakában eltévedt gyermek sírása?!

A hit logikája azt mondja, hogy *nem* lehetséges. A hit logikája azt mondja, hogy az emberi lélek olthatatlan vonzalmának Istenhez, Isten részéről egy ellenállhatatlan vágy, egy — emberileg szólok, de nem káromlást szólok! — olthatatlan szükségérzet felel meg *önmagának az emberben való kinyilatkoztatására*. Ha egyszer a világban, emberi lelkekben szeretet van az Isten iránt, ez csak azt jelenti, hogy Isten teremtett ebbe a világba szerveket, amelyek legalább csöppenként felfoghassák az ő megnyilatkozni kívánó szerelmének végtelen tengerét. És hogyha egyszer a világban, a Jézus engedelmes és bízó hitében megjelent az Isten iránt való *tökéletes* emberi szeretet: hát ez csak azt jelenti, hogy Istennek szüksége volt ebben a világban egy olyan szervre is, amelybe ne csak cseppenként, hanem egészen, hiány nélkül átömölhessék szerelmének tengere. Annak, hogy Isten e világnak egy tökéletes embert adott: semmi más értelme nincs azonkívül, hogy tökéletesen akarta benne nekünk adni szeretetét, azaz *önnönmagát*. A tökéletes ember nem lehet más a mi számunkra, mint tökéletes Isten; a „két természet“ a klasszikus dogma szerint, amilyen „összeelegyíthetetlen“, ép oly „szétválaszthatatlan“ is; és e titok legnagyobb mélységei felé enged bepillantást a Calvin bölcs szava: „*A két természetet ez a szó köti össze: kinyilvánított.*“

Kinyilvánított: a tökéletes emberi istenszeretet fölfogó szervén keresztül megjelent a világban, a véges emberi lét gyarló formái közt Isten tökéletes szeretete az emberekhez: „*az Ige testté lett és lakozék miköztünk . . .*“ (Ján. 1₁₄). Jézusban az Istent a názáreti Jézus, az ember szerette; Jézusban az embereket az Úr Jézus Krisztus, az Isten szerette. Mert az a szeretet, amellyel Jézus Krisztus szeretett és szeret minket, az csak *formáiban*, megnyilatkozása útjaiban és módjaiban emberi; tartalmában és minőségében egy végtelenséggel több annál: nem más, mint *Istennek mihozzánk, a földön, az időben, a történelemben megnyilatkozott égi, örök, mérhetetlen és változhatatlan szerelme*. Próbáljuk csak megmérni *evvel* a szeretettel a magunkét. A mi emberi, oh, *nagyon is emberi* szeretetünk, még legnemesebb alakjában is, meny-

nyire odatapad az élet külsőségeihez, mennyire a felszín után igazodik és itél! Mennyivel több benne a szép szó, a lány érzelgősség, a burkolt önzés, mint a segítő, áldozatos, tiszta jóság! És ezt a mi nagyon is emberi szeretetünket, ha máskülönben talán úgy-ahogy meg is állaná a helyét, hogy elhalványítja, hogy eltördeli, milyen megsemmisítő próbára tudja tenni *a mulandóság, a halál!* És most nézzétek az *Övét*. Azt a szeretetet, amely a Magdolnák és a Zákusok bűnterhelt jelenében, emberi szemek, emberi morál számára csak botránkoztató életében már ott látja, amit még nem lát senki más: az új teremtetést, a megtisztult szívet. Azt a szeretetet, amely amennyit érzett, mindig ugyanannyit adott is, szavakat nem ismert tettek nélkül, csupa valóság volt és csupa erő. Azt a szeretetet, amelynek számára a sír csak a földi korlátoktól való megszabadulást jelentette: azt, hogy hatalma többé nem fog ismerni időt és teret s személyes életét még csak most fogja élni igazán. Oh, bizony ez az ő szeretete nem emberi szeretet többé, hanem isteni szeretet, mert — ahogyan véges életformák egyáltalán elhordozni képesek — *Isten egész mindentudása, egész mindenható ereje, egész végtelensége benne tükrözők.* És aki ezt egyszer — kételkedéseken és szenvedéseken keresztül, a bűnnel való harcában és a mulandóság retentései előtt — személyesen megtapasztalja, azaz *saját magára nézve tapasztalja meg* a Jézus Krisztusban: az ma sem tehet mást, mint hogy leborúlva imádja őt, mondván: „*Én Uram és én Istenem!*”

*

Kedves atyámfiai, Zwingli azt mondta egyszer és nagyon jól mondta, hogy „*a keresztyén ember dolga nem az, hogy dogmákról szavaljon, hanem az, hogy szüntelenül magasztos, nagy dolgokat cselekedjék Istennel.*” Nos, a mi korunkra talán még sokkal inkább ráfér a tettek keresztyénségére való buzdítás, mint az övére és másrészt a mi korunk sokkal kevésbé van kitéve a dogmákról való szavalás kísértésének, mint volt az övé. Csak, amikor a tettek keresztyénségét akarjuk élni önmagunkban és megvalósítani világunkban, azt ne felejtjük el soha, hogy ez már csak *gyümölcs* és hogy aki a gyümölcsöt akarja, annak akarnia kell a fát, a *gyökeret* is. Akarod-e tudni, mi a gyökér? Akkor szívleld meg a heidelbergi káté hatalmas feleletét erre a kérdésre: „*Miért hívnek téged keresztyénnek?*” „*Azért, mert hit által Krisztusnak tagja vagyok . . . avégre, hogy nevével én is vallást tegyek, magamat élő hálaáldozat gyanánt neki adjam s a bűn és az ördög ellen ez életben szabad lelkiismerettel harcoljak és aztán ő velem együtt minden teremtmény felett örökké uralkodjak.*” Keresztyének tehát csak akkor vagyunk, ha Krisztusnak tagjai, azaz életének részesei vagyunk; nagy, legnagyobb dolgokat Istennel csak akkor cselekedhetünk, hogyha Krisztusban élünk. Az őbenne való élet pedig egyedül a *hit* élete; azé a hité, amelynek

számára ő nem több és nem kevesebb, mint *Isten egyszülött fia*. „*Tökéletes Isten és tökéletes ember — egy személyben két természet*“: oh, vajha ennek a dogmának, ennek a tiszteletes, bölcs, agg kalauznak a Krisztus tudományában, azt tudnók egyszer mi is mondani, amit a samáriai asszonynak mondanak vala a Jézusban személyes hitre ébredt honfitársai: „*Nem a te beszédedért hiszünk immár; mert magunk hallottuk és tudjuk, hogy bizonynal ez a világ idvezítője, a Krisztus.*“ (Ján. 4₁₂.)

Ámen.

Dr. Révész Imre.

II.

Krisztus műve.

Zsid. 1., 1–3.

Szent leckénkben a Jézus személyének és attól elválaszthatatlan művének azt az összeszövött körülírását találjuk, amit az őskeresztényi hitvallás ebbe a tételbe foglal össze, hogy „Jézus a Krisztus,“ a keresztényen vallás nyelve pedig a „Jézus Krisztus“ nevezetben tükröztet vissza. Azok a tételei u. i., hogy Jézus az Isten fia, az Isten dicsőségének visszatükröződése, valóságának képmása, mind az ő istenemeri személyére vonatkoznak. Azok pedig, hogy minekutána az Isten sok rendben és sokféleképen szólott hajdan az atyáknak a próféták által, ez utolsó időkben szólott nekünk az ő Fia által,“ és hogy Jézus „minket bűneinktől megtisztítván, üle a Felségnek jobbára a magasságban,“ az ő művének arra a három ágára utalnak, amit a heidelbergi káté a Krisztus névből vezet le a következő kérdéssel:

Miért nevezetik Krisztusnak, azaz Megkenetettnek?

Felelet: Mert az Atyától rendeltetett és Szent Lélekkel megkenetett.

Fő prófétává és tanítóvá, ki minékünk, a mi váltságunk felől, az ő Atyának titkos tanácsát és minden akaratját megjelentette.

Fő pappá is, ki az ő testének egyszer való áldozatjával minket megváltott és érettünk az Atyánál szüntelenül esedezik.

Örökké való királlyá is, ki minket az ő igéjével és Szent Lelkével igazgat, és a nekünk keresett idvességben oltalmaz és megtart.

A jelen alkalommal Jézusnak e hármas művéről óhajtunk elmélkedni: kérem szives figyelmeteket.

1.

Az Isten sok rendben és sokféleképen szólott hajdan az atyákhoz a próféták által; de ez a sokféle szó mind három fő formára vihető vissza, u. m.: a dorgálásra, intésre és ígéretekre, melyek mindenike egy célt szolgált: az üdvélet megvalósítását a földön.

Az üdvélet egyetlen megrontója a bűn, mely az embert elszakítja az ő Istenétől, akivel való közösségben van pedig épen az üdvösség. Ezért a Kr. e. 8-ik és 7-ik századbéli próféták mind ítélet hirdetőik és beszédeikben túlnyomó a dorgálás. Oly tüzesen és keményen ostorozzák az egyetemes romlottságot, hogy azt a mai ember szinte már meg sem érti. Mert a mai írók rendszeren az útszélről, néha a börtönökből veszik a mértéket; a régi próféták pedig az Istenről vették. A Jób könyvének írója, a vallásos emberi lélek mélységeinek e mind máig legnagyobb kutatója, e szavakat adja Elifáz ajkaira (4₁₇₋₁₉):

Vajon ember lehet-é igazabb Istennél :
Vagy férfiú tisztább alkotójánál ?
Im, szolgálaiiban sem bízhatik ;
Angyalaiban is tart hibát.
Hát még a sárházak lakóiban,
Kik törekenyek, mint a moly !

Mindenki bűnös és így mindenki az Isten ítélete alatt áll: ez a prófétai dorgálások alaphangja.

És ehez kapcsolódik az intés, mely mindig Istennek, azaz az életnek és üdvösségnek keresésére serkent.

Keressetek engem és éltek,

azt mondja az Úr Ámós (5₄) által. De, ha a szívből jövő intésnek néha-néha volt is fogantaja, mindig csak mulékonny volt az és a végeredmény mindig a kétségbeejtő kérdés lett (Hós 6₄):

Mit csináljak veled, Efraim :
Mit csináljak veled, Júda ?
Hisz kegyességtek reggeli felhő
És harmat, mely kora reggel elszáll !

Hiába a próféták minden intése, hiába a jobbak minden igyekezete, a nép az üdvösségre nem juthat el, mert (Hós 5₁):

Nem engedik a tetteik,
Hogy megtérjenek Istenökhöz.

A bűn, mint egy áthághatatlan akadály, úgy áll az ember között és az ő Istene között; mint egy tátongó örvény, melyet semmi emberi erő és akarat nem képes áthidalni. Az utolsó időkben maga az Úr fogja az ő Felkentje által eltörölni a bűnt, mely tőle elválasztja az ő földi gyermekeit és megalapítja köztük az ő országát, a kegyelem, béke és üdv boldog birodalmát. Nincsenek a világirodalomnak melegebb hangú és színesebb darabjai, mint azok a jövendőmondások, amelyek erről a felséges Békekirályról és az ő dicsőséges országáról szólnak.

És mit szolt Isten az utolsó időkben hozzánk az ő Fia által ? A dorgálás helyén bűnbocsánatot; az intés helyén gyógyítást; és az ígéret helyén kegyelmet és üdvösséget. Jézus nem dorgál, nem int, nem

igér: ő ad; az üdvösség teljes valóságát adja. Mert valóban, ha vannak a világ legnagyobb írói és filozofusai között meleg szívű és nyílt eszű férfiak, akik egyik szemökkel az élet tényleges viszonyainak vigasztalan sötétségét, a másikkal pedig az eszményi valóság izzó, fehér ragyogását egyszerre látva, szívök vérével írták fel az égre az „excelsior“-t; há a próféták bizonyára első sorban azok: és ha van valaki, aki ezek között a sötét viszonyok között ezt a ragyogó eszményt valóra váltotta; hát az a komoly történelemnek minden kritikát kiállott tanúsága szerint egyedül csak a názáreti Jézus. Ezért a prófécia az ő ajkain már evangéliom, örömmel, Istennek végleges és megváltozhatatlan kijelentése: az üdvösség készen van a Jézusban és hit által mindenkinek hozzáférhető. Így lesz Ő a prófétaság betetőzője, „ki minékünk, a mi váltságunk felől az ő Atyjának titkos tanácsát és minden akaratját megjelentette.“

Hogyan van hát mégis, hogy a világ még most is kárhozatban fetreng? Ha Jézus már megvalósította az üdvöt, honnét van a gyász, a pusztulás és siralom, mely ma is eltölti a világot? Onnét, hogy ami a hívőknek evangéliom, az a világ fiainak még ma is prófécia. És pedig, fájdalom, érthetetlen prófécia. De nem olyan „titok“ többé, amely csak némely kiváltságos, ihletett férfiaknak jelentetik meg; hanem olyan, amely a hívők összesége előtt kézzel fogható valóság. Oly valóság, mely kényszeríti őket a prófétálásra. És művének ezt az ágát ezzel vitte Jézus tökéletes teljességre: akinek Ő a prófétája, az maga is próféta Isteni küldetése van, hogy küzdjön a bűn ellen; hogy embertársait az Isten keresésére intse; és hogy egész életével vallást tegyen arról, hogy a világon az Ige a legnagyobb hatalom és Isten országa az egyetlen valódi jó.

És volt-e valaha nagyobb szükség ilyen prófétákra, mint ma? Ma, mikor egész világunk romba dőlni készül és a helyébe támadó új világnak napja komor felhők megett vérvörösen kél fel és bizonytalan körvonalú, félelmetes árnyakat vet előre? Oh most, most kell prófétálni különös erővel, diadalmas örömmel, hogy az ég leszakadhat, a föld megrendülhet: de az az oltár, melynek Jézus a főpapja; de az az ország, melynek Jézus a királya, meg nem rendül soha örökké.

II.

Az oltár, templom és papság, szóval az egész kultuszi berendezkedés az emberiségnek még a prófétaságnál is titokzatosabb, a legtitokzatosabb és legcsodálatosabb intézménye. Bár régen izgatja már az elméket, sokat is írtak róla már nagy filozófusok, kevés okosat és sok oktalant, azért megfejteni maig sem tudják és kivált eredete ma is mély titok. De hát ki tanította a madarat fészket rakni? És ki írt neki tudományos művet arról, hogy mikor ő fészket rak, akkor egy roppant szövetséges filozofiai műveletet végez gyakorlatban: éppen a kellő pontra helyezi el magát ennek a nagy mindenségnek nagyon komplikált szervei

és intézményei között? Hát ki tanította meg az első embert oltárt építeni, az emberi léleknek ezt a csodás symbolicus fészket megrakni? És ki írt neki tudományos művet arról, hogy mikor oltárt épít, akkor egy igazán nagyszabású filozófiai műveletet végez gyakorlatban: épen a kellő pontra helyezi el magát a nagy mindenségben, épen oda, ahol nélkülözhetetlen és pótolhatatlan mind a maga, mind a világ, mind pedig az Isten számára? Mikor a tudósok eféle kérdésekkel foglalkozni kezdtek, akkor már ezeknek a csodás szent fészkeknek enyhéjén millió meg millió szív talált csendes otthont, millió meg millió lélek indult ki belőlük sasszárnyakon az élet zivatáros küzdelmei közé boldog diadalra. Mert az a pillér, amin az emberi haladás igaz hajtó ereje nyugszik, bizony az oltár; és az az aranyszál, amelyen át az elernyedő lélek újból meg újból megtelik égi erővel, új energiákkal, bizony a pap.

Mikor az emberek azt még nem tudták, hogy ez a mi egész világunk a mindenségnek csak egy parányi porszeme, mely az egészből kiszakítva, egy pillanatig sem állhatna meg: azt már akkor is tudták, hogy az ember az Istentől elszakítva, semmiképpen meg nem állhat. Ezért az emberi társadalmaknak mindenha a legfontosabb szerve volt a pap, mint összekötő és közbenjáró Isten és emberek között. Ennek főszekőze pedig, amivel ezt az összekapcsolást létesítette, csodálatosképpen mindenütt az áldozati vér volt. És az maradt ma is. Annak a gondolatnak, hogy az áldozati vér büntörlő és engesztelő erővel bír, az a nagy erkölcsi jelentősége van, hogy az embernek Istennel való élő összeköttetése, amiben az ő üdvössége áll, csak szent és tiszta lehet. Ezért az üdvnek egyik oldala a váltság, a büntől való megtisztulás; a másik pedig az Istennel való benső összeköttetés és az üdvéletnek abból kiáradó ereje.

Az egész ótestamentomi kulturai berendezkedés, mint Zsid. 9. 9. mondja, ennek a „példázata“ volt „a jelenkori időre“. Csúcspontja a nagy engesztelési ünnep volt, amelyen, egy évben egyszer (Zsid. 9. 7.), megnyílt a szentek szentének kárpítja a főpap előtt, aki oda belépve, a kegyelem székére hintett áldozati vérral évenként megújította a népnek Istennel való összekapcsolását. A megújításban azonban már bennefoglaltatik az elavulás is; ezért a próféciónak egyik lényeges része mindig az volt, hogy Isten az utolsó időkben elévülhetetlen, örök kapcsolatot létesít népével. Ezt valósította meg a Krisztus főpapsága. Ő, mint „a jövődő javak főpapja“, nem a földi, hanem az égi szentek szentébe ment be egyszer és mindenkorra; és áldozatul kiontott saját vérével örökre összekötött bennünket a mi Istenünkkel (Zsid. 9. 11., 12.). Hogy, miután semmiféle emberi áldozat nem állíthatta helyre a bűn által megszakított üdvköteléket, az utolsó időkben maga Isten állította azt helyre saját fiának vére által: ez oly grandiozus emberi gondolat, hogy csak isteni lehet. Isteni gondolat, azaz: örök tény, melyben az

egymástól elszakadt két szerető fél, az Isten és az ember, újból és örökre találkozott.

Ezt az összeköttetést elevenné és tökéletessé Jézus közbenjárása teszi, aki örökké él, hogy esedezzék érettünk (Zsid. 7. 25.). Azt jelenti ez, hogy Ő, mint élő Ige, bennünket egymással és Istenünkkel eleven, lüktető, üdverőtől duzzadó közösségben tart, valósággal mint egy testnek szervesen összefüggő részeit.

Csak természetes aztán, hogy ennek a szent közösségnek részesei csak papok lehetnek. Jézus, mint próféta-ságát, úgy papságát is közölte velünk. Halála pillanatában a templom kárpitja, melyen át eddig csak a főpap léphetett, ketté hasadt (Mk. 15. 38.), jelentvén azt, hogy Jézus a mennyei szentek szentébe „útnyitóul“ ment be (Zsid. 6. 20.), vagyis azért, hogy minket is bevigyen magával és papokká tegyen. Mi tehát, mikor istentiszteletünkön megjelenünk, valamennyien ott állunk, ahol más vallásokban csak a papnak szabad állni: a szentek szentében, az oltár előtt. A szentségtartó ott van szívünkben, a tömjén illata imáinkból árad. A mi gyülekezeteink papok gyülekezetei és mikor itt a kultuszt vezető pap az ígét olvassa és magyarázza, annak nem a tanítás a fő-célja, hanem az, hogy az ígének láthatatlan aranszálával az egész papi gyülekezet egybefűződve, mint egy eleven igazgyöngy-fűzér, szálljon fel az Isten atyai keblére. Csodálatos egy gyöngysor ez, mely összefűz multat, jelent és jövőt. Mert az ígében nem csak az Úrral találkozunk, hanem az előttünk járt választottaknak és szenteknek egész végtelen sorával is, akiknek élete, reményes küzdelme és diadala, szenvedése és üdvössége mind, mind ehhez az ígéhez fűződik. Itt érezzük, hogy az üdvösség nem valami önmagával eltelt szemlélődés; hanem az egész lüktető, szikrázó, ujjongó mindenséggel eleven kölcsönhatásban levő élet.

III.

Ezért Jézus üdv munkájának bekoronázása az ő királysága. Mint szent leckénk mondja, hogy, miután bennünket bűneinktől megtisztított, „üle a Felségnek a jobbára a magasságban“. Hogy e királyság mit jelent, azt legjobban megérthetjük akkor, ha tudjuk, hogy a régi népek a királyt pásztornak is mondták és Jézus a jó pásztorról szóló kedves példázatában tulajdonképen ezt a hivatalát rajzolja. Ezt a heidelbergi káté így mondja: „Ki minket az ő igéjével és Szent Lelkével igazgat, és a nekünk keresett üdvösségben oltalmaz és megtart.“ János meg így (10. 1. s köv.): „Juhait nevéükön szólítja és kivezeti őket. És mikor keresi az ő juhait, előttük megy; és a juhok követik őt, mert ismerik az ő hangját.“ Majd tovább (10. v.): „Én azért jöttem, hogy életök legyen és bővölködjének.“ Ily király országában élni valóban maga az üdvösség. Mivel azonban ez az ország nem e világból való (Ján. 18. 36.), azaz érzékeinkkel fel nem fogható, a mai ember előtt igazi értékkel

nem bír, emlegetése legfeljebb szép, de néha inkább elavult frázis erejével hat.

De nem gondoljátok-é, atyámfiai, hogy ez a mai divatos felfogás nagyon felszínes és lapos és mindenekfelett teljesen alaptalan? Hiszen már maga az, hogy tudatnak, amire oly büszkék vagyunk, a körébe eső érzéki képekből öntudatlan kényszerűséggel fogalmakat és eszméket alkot és csak ezekkel a testetlen fogalmakkal operálhat, mert minden testi dolog merőben ki van belőle zárva, világosan elárulja azt, hogy tehát az ő országa sem e testi világból való. A valóság nagy és gazdag birodalma bizonyára az, amiben tudatunk is él; és az, amit mi fizikai világnak nevezünk, ennek csak egy kivetített csilláma, a teljes valóságból csak annyi, amennyit mi hat érzékünkkel felfoghatunk, vagy, a biblia nyelvén szólva, tükör és homályosság által láthatunk. Maga a nagy valóságok világa, az Isten országának teljessége ma még csak hitünk szemei előtt csillámlik fel, egész valóságában az csak az által jelenik meg tudatunk előtt, amit a biblia szemtől-szembe való látásnak nevez, majd mikor színről-színre meglátjuk a királyt, Krisztust, „akiben tetszék lakozni az egész teljességnek“ (Kol. 1. 19). Az e világi élet minden gazdagságával együtt csak átmeneti eszköze ennek a teljességnek, mely életünk egyetlen célja. És a cél csak az eszköz árán érhető el: ez az ég és ez a föld elmúlnak és mi új eget és új földet várunk. (2. Pét. 3. 7. 13.)

De mi az eszközt tettük céllá. Nemcsak olyan értelemben, hogy e múltó világot fölébe helyezzük az örökkévaló világnak; hanem olyanban is, hogy még e múltó világbeli életünknek is fölébe helyezzük ennek önmagukban véve értéktelen eszközeit. A vagyon és az általa nyújtott fény és élvezet, a csillogó külső műveltség, esetleg a sziporkázó szellemesség többet ér előttünk, mint magának az életnek minden tiszta öröme, mint a léleknek minden benső mélysége. Így lettünk mi e világnak szánalmas rabszolgáivá és így lett nekünk e világ kegyetlen és igazságtalan rabtartó urunkká, vérszopó királyunkká, aki elviselhetetlen igát vetett nyakunkba. És mi húzzuk az igát bús megadással, vagy vigyorgó akasztófa-humorral, húzzuk céltalanul, húzzuk reménytelenül. Pedig nem vagyunk kötelesek vele. Hiszen a mi királyunk, a mi igazi királyunk él; miért nem hagyjuk el ezt a világot és miért nem lépünk be az ő országába? Ezt a világot ugyan kicsinyelni nem szabad és, ha azt mondom, hogy elhagyom, mert én többet érek ennél, akkor bizonyára önző és üres fejű ember vagyok; de, ha azt mondom, hogy elhagyom, mert én az én Uramnak a Krisztusnak többet érek a világ minden gazdagságánál és dicsőségénél és Ő nekem többet ér ennél az egész világnál, akkor már magam is király vagyok. Király, mert szabados úr minden változás, minden kényszerűség és minden törvény felett. Így, mint prófétaságát és papságát, úgy királyságát is megosztja Krisztus az övéivel.

Mi Ő benne mindnyájan királyok vagyunk. Hogy ez mit jelent, arról nagyon világos fogalmat alkothatunk akkor, ha Pál apostolnak azt a tanítását, mely az anyaszentegyházat Krisztus testének magyarázza, megpróbáljuk nem képnek, hanem valóságnak felfogni. Képzeljünk el tehát egy isteni személyt, egy mindenek felett uralkodó királyt, aki nem, mint mi, hat érzéke által közvetítve, hanem közvetlenül tudja az ő világát és önmagát, önmagának minden atomját és azoknak minden rezzenését, viszont az ő atomjai is közvetlenül tudják önmagukat és őt és egynek tudják magokat ő vele és minden gondolatával . . . .

Ime, ezt jelenti az, hogy Krisztus a király, mi pedig az ő teste vagyunk. Királyok vagyunk hát, mert az örökkévaló Király testének tagjai vagyunk. Keze, mely könnyeket töröl és áldást hint. Lába, mely a viharzó tengeren jár és békességet viszen szerte a világba. Szeme, melynek tiszta tiszta tekintetére köd lefoszlik az arcokról, salak leválk a lelkekről. Lehelete, melytől halottak támadnak fel. Szive, mely az egész mindenséget kimondhatatlan, tiszta szerelemmel zárja magába. És királyi koronája, mely e sötét világ felett örök fényben ragyog.

Most azért, kedves atyámiai, próféták, papok és királyok gyülekezete, felséges tisztünkhöz híven, boruljunk le e Király előtt és hálaadást szívvel mondjuk, hogy az ő nevére dicséret, dicsőség tisztesség és hálaadás legyen mindörökké. Ámen.

Dr. Kecskeméthy István.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

Az eleve elrendelés.*

Efez. 1., 3—14.

Alighanem a legnehezebb kérdéshez érkeztünk el, aai, amely egyaránt próbára teszi a ti buzgó figyelmeteket és az én csekély erőmet. Nem csoda, ha nem is szoktak erről a kérdéstről prédikálni. A két utolsó század kálvinista igehirdetésében nem találunk a predestinációval foglalkozó beszédet; ha néha-néha említés is történik róla, legfennebb cáfoló, vagy elutasító hangon, hogy a prédikátor újra lebélyegeztesse hallgatóságával a maga szabadelvűségét. Ugyebár, ti sem hallottatok még egyetlenegy prédikációt sem, amelyik a titkok titkát, ezt a mysticus és félelmetes dogmát tételesen tárgyalta volna. Pedig azt minden református ember tudja, hogy a mi hitünknek szeguletköve és bélyege

* A cyclusban e cím alatt: Szent Lélek, kegyelem, predestináció.

a predestináció gondolata s ez adja meg a kálvinizmusnak vallástörténeti karakterét, sőt jogosultságát. De azt már kevés református ember sejtí, hogy a predestináció nem egy dogma a sok közül, mint pld. a bűnbocsánatról, vagy a sákramentomokról szóló tan, hanem az egész református kegyességet átható és megszabó alapelv, azt mondhatnám: az a *stylus*, amiben a kálvinizmus tanrendszerének hatalmas dómja felépül. A strassburgi dómnak le lehet rontani a tornyát, ki lehet tördelni kőfialait, el lehet bontani pilléereit, be lehet nyomni csúcsíveit, de a *gót stylust* csak akkor lehet kivenni belőle, ha az egészet széjjelromboltuk. Rakhatunk hozzá románt, barokkot, empiri, rokokót: a nagyszerű gótika minden megmaradt kődarabból tiltakozva és követelve kiált fel, mint egy ostorral vert királyleány. Sokat letördeltek a kálvinizmus nagyszerű gótikájából, hol az idő, hol kegyetlen kezek, hol tudatlan és izléstelen építeni akarók, de a kálvinizmus még romjaiban is a világ legfelségesebb műremeke, mert páratlanul nemes és nagyszerű a *stylusa*. Ez a *stylus*: a predestináció.

Nem vállalkozom most arra, hogy a predestináció minden kérdését megérintsem, mert akkor dogmatikát kellene írnom, — bár elismerem, hogy értelmes és komoly emberekhez nincs méltóbb szellemi munka, mint a kálvinista dogmatika megismerése, — arra sem vállalkozom, hogy a predestinációnak minden nehézségét eloszlatom, mert ez úgy sem lehetséges, csupán arra vállalkozom, hogy felmutassam a predestinációt mint egy mystikus életfolyamot, mely az örökkévalóságban szükségképen megered, a mi idői életünkön vigasztalólag és áldóan áthömpölyög és az örök célok birodalmába: istenszágába dicsőségesen beletorkollik.

* * *

Először is az ragadja meg a figyelmünket, hogy minden nagy valóságos géniusz vallotta a predestinációt az ő hitének mélysege szerinti élességgel. Izráel vallásának az alapgondolata az, hogy Isten *kiválasztotta* őt a többi nép közül; nem azért, mintha különb lett volna azoknál, mert bizony kicsiny, ismeretlen, gonosz és keményszívű nép vala ez, hanem tisztán csak azért, mert ez volt az ő jótetszése. Pál apostol az eleve elrendelés egész folyamatát megírja a római levélben: mert akiket eleve ismert, eleve el is rendelte, hogy azok az ő fia ábrázatához hasonlatosak legyenek . . . akiket pedig eleve elrendelt, azokat el is hívta és akiket elhívott, azokat meg is igazította, akiket pedig megigazított, azokat meg is dicsőítette.“ János kegyességében ez az alaphang: „nem ti választottatok, hanem én választottalak titeket“, „senki sem jöhet énhozzám, hanemha az Atya vonandja.“ Jézus a főpapi imádságban így könyörög: Atyám, akiket nekem adtál, megőrizém és egy is azok közül el nem veszett, csak a veszedelemnek fia. Augustinus a predestináció mélységeit megjárva, foglalatul a Krisztuson szemlélteti

annak igazságát: ő sem a maga erejéből, akaratából, érdeméből lett megváltó, hanem azért, mert az örökkévalóságból erre volt kiválasztva; nem azért lett Isten fia, mert igazságosan élt, hanem igazságos életet élt, mert Isten fia volt. Clarveauxi Bernát mikor legmélyebbre száll, így prédikál: Istennek ez az örök, mennyei nemzése nem egyéb, mint predestináció, amellyel Isten öröktől fogva kiválasztott fiait szerette és megigazította az ő szerelmes fiában. hogy részesei legyenek az ő örökségének és lássák az ő dicsőségét.

Mindezek a példák azt mutatják, hogy a predestináció hite a vallásos hit mélységével párhuzamosan erősödik és mélyül. Ennek az az oka, hogy minél mélyebb a vallásos érzés, annál feltétlenebbül az Isten kezében érzi magát a lélek; s minél teljesebben az Isten kezében érzi magát, annál bizonyosabb az üdvösségről. Tehát a predestinációt az üdvbizonyosság hozta létre. Miután pedig minden vallásnak az üdvbizonyosság mérve az életérdeke, amit ösztönösen keres és ragad meg; az üdvbizonyosság pedig legmarkánsabb kifejezést a predestinációban nyer: világos, hogy a predestináció a vallás fejlődésének betetőződése és koronája. Ugyanis az ember eleinte azt hitte, hogy *kierőszakolja* az üdvösséget s erre való a sámánok üvöltése, a fétisek megverése, a bálványok ijesztgetése; azután azt hitte, hogy *megvásárolhatja*: ez a véres és az égő áldozatok kora; azután azt hitte, hogy *kiérdemli* az üdvösséget; ez a ceremóniák, az önsanyargatás, a jócselekedetek és a törvénybetöltés kora. Csak később, a fejlődés legmagasabb fokán jön rá, hogy *ingyen* kapja. Nem azért, mintha méltó volna rá, mintha megérdemelné, mintha elvárhatná, hanem azért, mert megszánta és megszerette őt az, aki csupa irgalom s aki mindent, mindent elfedez, csak hogy az ő méltatlan gyermekét megváltsa és boldoggá tegye. Ingyen kapja mindenki, de csak az látja hasznát, akinek van fogékonysága reá: a kegyelem harmat, ami hull, hull a földre, de csak az üdül fel tőle, a minek finom hajszálcsövei vannak s azokkal fel bírja szívni a harmatot; a kegyelem hívó szózat, ami belezeng a világba, de csak az fordul meg reá, akinek van füle a hallásra; a kegyelem királyi okmány, de csak azé lesz, akinek van keze rá, hogy kinyújtsa érte és megragadja vele. Az embernek az a képessége, amivel ezt a kegyelmet megragadja, az a finom lelki capillaritás, amivel a harmatot felszívja; az a hallószerv, amivel a hangot megérti, az a kéz, amivel az adománylevelet elfogadja, *a hit*.

És itt lépett egy nagyot a kálvinizmus. Kimondotta és tételbe foglalta a biblia után, — amit a többiek nem láttak s a legnagyobbak is sejtettek: ez a hit, ez maga is kegyelmi ajándék. Nem úgy megy a dolog, hogy a süket nagyon akar hallani s füle lesz; hogy a béna nagyon akar fogni, s keze nő, a kőszikla nagyon megszomjazik s hajcsöves lesz, hanem úgy, hogy aki a hangot teremtette, akarta, hogy

halljunk s azzal, hogy fület adott : kiválasztott a hallás öröme ; aki a fényt teremtette, akarta, hogy lássunk, s azzal, hogy szemet adott, kiválasztott a látás öröme ; úgy van az, hogy aki kegyelmet mutatott meg, hitet is adott s ezzel kiválasztott a fiúság öröme. Miért? Azért, mert én különb voltam, mint más, mert én megérdemeltem a hitet? Hát azért látok én, mert nagyon jól viseltem magam s jutalmul kaptam a látást? Vagy talán azért választott ki Isten engem, mert ő személyválogató? Ugyanbizony, mit válogathatott rajtam, mikor mindenemet ő adta s mindenemet bármikor elveheti. Nem, nem lehetett ennek más oka, mint az ő akaratjának jótetszése, mint az ő titkos tanácsvégzése : *praedestinatio*-ja.

Istennek ez az eleve elrendelése azonban nem szeszély, vagy önkény, hanem *rendezett háztartás*. Ime a természetben is egyik lény póknak születik, a másik szentjánosbogárnak, egyik antilopnak, a másik tigrisnek ; egyik gombának, a másik cserfának, egyik patkánynak, a másik sasnak. Mind ezzel a sokféle fajjal, egyeddel maga az élet lesz gazdagabb, mélyebb, csodálatosabb. Az emberi világban is vannak jók és rosszak, hívők és hitetlenek, de mindez azért van, hogy *minél* több láttassék meg az *Isten dicsőségéből*. Abból a dicsőségből, amely szineire bontja magát, mint a nap a szivárványban, hogy alvó gazdagságát feltündököltesse. Tehát teremt világot, hogy megtetszedjék hatalma és bölcsesége ; teremt embert, hogy megmutathassa magát, mint szent törvényadót s a csillagos eget féle írja az erkölcsei törvény méltóságát ; engedi és felhasználja a bűnt, hogy összeomlott világok és sötét, kozmikus szakadékok fölött feltündököljék az ő zordon, de örök igazsága, amelyből egyetlen jotta drágább, mint az egész teremtett mindenség ; végül teremt hívő lelkeket, hogy kiragyogjon az ő dicsőségének legmélyebb fundamentoma, lényének legfelségesebb vonása, sőt épen lényege : a kegyelem és irgalom. Kit és mit használ fel erre eszközül, az az ő világművészi szuverénítésének a dolga. Miért teremtette *ide* a földet s nem más naprendszerbe ; miért teremtett épen téged meg, ama számtalan lehetőség közül, amit létrehivatott volna ; miért tett téged éppé, értelmessé, mikor bénává és zavarttá tehetett volna ; miért tett téged hívővé, mikor konokká és rosszá is tehetett volna, — azt hiszem, itt nincs mit kérdezősködni. Itt csak megalázkodni és újjongani lehet. Megalázkodni, hogy ami vagy, kegyelemből vagy, tehát nincs okod gögre, fennhéjázásra, mert mindent ingyen vettél ; — de újjongani, hogy ingyen akkora ajándékot vettél ! Megérdemelted-e az életet, az egészséget, az ép elmét, az egyenes szívet ? megérdemelted-e az élet szépségeit : a próféták szavát, a Krisztus hulló vérét, a Szent Lélek ajándékait, Istennek azt a dicsőségét, amelyik rajtad sugárzik át ? Itt csak egy tennivaló van : megzendíteni az efezusiakhoz írt levél orgonahangú himnusát : „*áldott legyen az Isten és a mi Urunknak, a Jézus*

Krisztusnak Atyja, aki megáldott minket minden lelki áldással, a mennyekben, a Krisztusban, a szerint, amint magának kiválasztott minket Ő benne világteremtése előtt, hogy legyünk mi szentek és feddhetetlenek öelötte, szeretet által, eleve elhatározván, hogy minket a maga fiaivá fogad Jézus Krisztus által, az ő akaratjának jókedve szerint, kegyelme dicsőségének magasztalására, amellyel megajándékozott minket ama Szerelmesben." (3—6. v.)

A predestináció életfolyama az örökkévalóságban szükségszerűen megered . . .

* * *

A predestináció tehát hitigazság, ami azt jelenti, hogy csak a valóságos hit alapján lehet megérteni. Hívő embernek természetes, sőt szüksézerű, hitetlen embernek botránkozás, vagy bolondság. A predestinációt csak a Jézus Krisztusban lehet megérteni; azok számára van eltéve ez a drágalátos bölcsesség, akik a Jézus Krisztus foglyai lettek. Tehát nem a predestináció tana tesz a Krisztus követőjévé, hanem Krisztus tesz a predestináció vallójává. A predestináció tana nekifeszül a maga páncéltarajával az emberáradatnak, mint a jégtörő kos a zajló folyamnak s kétféle veti az embereket: hívőkre és hitetlenekre. A hitetlen ember épen a predestináción ütközik meg s amíg megütközik, nyilvánvaló róla, hogy nem a Krisztusé, bármi más is legyen róla a vélemény.

Tehát azt, hogy én el vagyok-e rendelve az üdvre, Jézus Krisztustól tudom meg. Egyedül ő tanít meg arra, hogy Isten szeret és igaznak elfogad, azzal, hogy érettem is adja a maga áldozatát és én azt hitemmel magamévá teszem. Benne van tehát „*a mi váltságunk az Ő vére által, a bűnöknek bocsánata az ő kegyelmének gazdagsága szerint.*” (7. v.) Hogyan értsük ezt?

Képzeljük el, hogy egy kertben minden fára halált mond a gazda, mert mondhatatlanul elfajultak. Csupán egy olajfának kegyelmez, mert az drága neki, az nemes és áldott, az az ő szívéből nőtt. Hogyan maradhat itt meg ebben a kertben egyik, vagy másik galy? Úgy, hogy ha beleoltatik a nemes olajfába, ha az ő élete lassankint helyet ad a nemes olajfa életének és annak a nemessége, zsirja átköltözik őreá is, mert ő is abból való. Isten a kiválasztottakat beleoltja az ő szent fiába, *ama Szerelmesbe*, hogy úgy szerethesse azokat is, mint az ő fiát; ugyanazon életet, üdvösséget és dicsőséget adhassa azoknak is, mint amit az ő fiának adott, a Szerelmesnek, akiben Isten lett testté. Tehát a hívő, amikor tapasztalja, hogy őt is megmosta a Jézus vére, mikor magáévá teszi a Krisztusban elrejtett életet, mint a gally az olajfa zsirját: épen ezek által megbizonyosodik, hogy Isten *kiválasztotta* őt s mintegy felbontatik előtte az isteni dekrétom, amelyben boldogan látja arany betűkkel ragyogni az ő nevét is. Addig is ki volt választva, míg ezt nem látta; ki volt választva a világ fundamentomának felvettetése

előtt, csak most derült ki, mikor a Krisztusban hívő lett. Pál apostol üdvre volt választva anyjának méhétől kezdve, ki volt választva akkor is, mikor Gamaliel iskolájában tanulta a törvényt, akkor is, mikor az István megkövezésében gyönyörködött, akkor is, mikor üldözte, öldöste a keresztyéneket, mikor a döntő rohamra Damaskusba készült — de csak ott, annál a nagy összeesésnél tudta meg ő is, a világ is az ő kiválasztottságának ezt a boldog titkát, csak ott bontatott fel a dekrétom pecsétje, amelyben Isten „megismertette velünk az ő akaratának titkát az ő jó kedve szerint, melyet eleve elrendelt magában.” Ki gondolta volna azon a pénteken, mikor az Úr mellé a két latrot keresztre feszítették, hogy estére az egyik a paradicsomban lesz s mennyei seregek újjonganak majd fel a szerelmes, drága fiú hazaérkeztére? Viszont, ki állott Jézushoz közelebb, mint a tanítványok s virágvasárnap reggelén hihette-e valaki, hogy a bizalmas tanítvány egy hét mulva örülten, kárhözottan, halottas-kéken függ a maga hurkolta kötelen? És te, akinek ez ma még homályos, idegen beszéd, honnan tudod, hogy holnap nem derül-e ki, miért fájt *ma* a szived, mikor fejedet ráztad beszédemre, honnan tudod te, hogy aggodalmad, kételkedésed nem a megszületni kezdő új élet vajudása csupán? Mikor a parányi vasporszem egyszer csak valami fájó nostalgiát kezd érezni, mikor hősieles elhatározással utra kel, tolongó társain átbukdácsol, nála tiszser nagyobb akadályokat legyőz: mit tudja ő, hogy nem ő vágyott, akart, kezdett, nem ő ment, hanem a delej vonzotta őt magához? De ha beleütődik, reátapad a delejpatkóra, megtelik magnetikus erejével s belőle is kezd áradni ez a titokzatos erő: akkor megtudja, hogy nem ő ment, hanem vitetett; mint ahogy a hívő is ilyen vallást tesz Krisztusnak: nem én mentem hozzád, te ragadtál magadhoz, te kerestél engem s azért faláltalak meg.

És aki nem hisz? A _predestinációról csak a hívő beszélhet, a hitetlenre nézve értelmetlen képtelenség az egész. A hívő nem mondhat mást, mint ezt: engem Isten választott ki a hitre; de a hitetlen nem mondhatja ezt: engem Isten választott ki a hitelenségre, mert a hitetlenre nézve nincs Isten, s akire nézve nincs Isten, nincs kiválasztás sem. Ha a hit olyan ajándék volna, mint az arany, hogy egyiknek sok jut belőle, másiknak kevés, harmadiknak semmi, de minél kevesebb van valakinek belőle, annál éhesebb reája, akkor lehetséges volna, hogy akiknek nem adatott hit, átkozzák azt, aki adott hitet és fogcsikorgatva, kedvük, akaratuk ellenére kárhozzanak el; de a hit olyan jószág, amelyik csak annak drága, akinek adatott; ám akinek nem adatott, az ostobaságnak tartja az egész kérdést és az illet semmivel sem lehet jobbán megsérteni, vagy jobb kedvre hangolni, mintha hitet kínálunk neki. Ha pedig valakinek drága a hit, sír azon, hogy nincs, vagy elveszett: a lelkében már megindult a tavasz, meleg szellők fuvallnak át

rajta s bártortalan mennyei virágok dugják fej fejöket, némán kérdezve : szabad-e a pusztaságból paradicsomkertet csinálni ?

Azt pedig, hogy *más* el van-e rendelve az üdvre, egész bizonyosan sohasem tudom. Isten a *más* üdvösségét nem tette az *én* hitem tárgyává, illetve kérdésévé, bár világunkat úgy alkotta, hogy kevés számú kiválasztottról szükségszerűen következtessek az elvetettek nagy számára. De hogy ki van örökre elvetve, vagy ki van még az ő elválasztott voltának kiderülése előtt: emberi szem megítélni nem tudja. Én látok tanítványokat s rettegve gondolok arra, hogy lehetnek közöttük a kakaszóra váró Péterek, kik így kiáltanak: nem ismerem őt! és mélyen, alázatosan könyörgők: ne vigy minket a kísértetbe! Én látok Saulokat, akiknek fenekedése miatt szenved a Krisztus teste, az anyaszentegyház és imádkozom: Uram, fordítsd meg őt, törd össze a szívét és teremtsd újjá, úgy, amint öröktől fogva kitervelted. Látok kicsapongó, feldult életű ifjakat és gondolok Hippó püspökére: Augustinusra, aki ilyen ifjúból szentté tudott válni; látok halvány, beteges, félnék és kontemplatív embereket és gondolok Kálvin Jánosra, aki acéllá és tűzzé tudott válni. Gondolok magamra, hogy ez átváltozásokból mi esik reám, mint okozóra; talán egy szóval, egy tettel, egy imádsággal épen én adtam azt a végső eszközt, döntő kerékfogát, vagy hajszálrugót, amellyel beérkezett az az aranymutató arra a boldog percre, az isteni végzés beteljesültét hozóra. Gondolok Istenre, aki az ő örök végzését kimutatja az időben: „*az idők teljességének rendjére nézve ismét egybeszerkesztte magának mindenekét a Krisztusban* (10. v.).” Gondolok Istenre s úgy érzem, hogy minden percben, száz meg száz dekrétom pecsétje bomlik s mindenikből egy elválasztott neve tündöklék elő. Az örökkévalóságban kelt, ott lepecsételt, de az időben felbontatott dekrétom mind kedvező; akire nézve nem kedvező, annak dekrétoma felbontatlan marad. Mikor megállunk a koporsója mellett, olyan ez az ember, mint egy felbontatlan levél. De azért alázatos lelkem reménységgel csókolja meg ezt a lezárt pecsétet, mert tudom, hogy Isten a halálnak is ura s az a kész, mely e levelet írta, atyai kéz . . .

A predestináció misztikus életfolyama a mi idői életünkön áldóan felfakad és vigasztalólag áthömpölyög.

* * *

Ez a tapasztalat csodálatos távlatokat nyit meg előttünk a jövőre nézve. Legelőször is azt, hogy Istenben nem lehet megkülönböztetni az elhatározást és a kivítelt, nem lehet időileg elválasztani a szándéktól az eredményt. Istennek állandó munkássága nem egyéb, mint állandó predestináció és annak állandó végrehajtása. Isten pedig a maga dicsőségét munkálja: a látható világot megteremti és élteni, azért, hogy belőle és mégis tőle függetlenül egy lelki kozmoszt állítson elé. A látható világ

vonásai csodálatos módon átszellemülnek és új, mennyei jelentések hordozói lesznek, mint amikor az elszunnyadó árva gyermek körül a valóság riasztó, magányos tényezői eltűnt boldogsága drága képeivé dicsőülnek. Isten *tovább teremti* a teremtett világot az ő lelki országának örök céljai felé. Tehát az, hogy egy szív kibékült Istennel, megtalálta Jézusát, épen olyan fontos, mint az, hogy a Nap az égre került. Bele volt számítva a világ életébe; várt reá eddig a világ s minden további fejlődése ennek a ténynek figyelembevételével, kihasználásával történik. Mily édes bizonyosság a hívőre nézve az a tudat, hogy az ő idvessége nem véletlen találkozás műve, nem elveszíthető hangulat, nem kiérdemelt, de el is tékozolható bér, hanem Istennek teremtő ténye, amely úgy beleszerkesztette a világba az én üdvösségemet, mint gránitba a szemcsét: széttöréssel sem lehet kivenni belőle. Továbbá a hívő ember tudja, hogy predestináció nemcsak hogy nem menti fel a jó cselekedetek, az erkölcsi törvény követelményei alul, hanem éppen képessé teszi azoknak betöltésére. Aki a fát akarta, akarta a gyümölcsöt is. A keresztyén emberre nézve minden jótett, amit elvégezhet, egy drága kitüntetés, amellyel Isten őt felékesíti; minden jótett meganyi ingyen vett kegyelmi ajándék, amit alázatosan és hálaadással hordozunk. Ha pedig a jótett, az erkölcsi nemesség Isten által kötelességül predestináltott, akkor bizonyosak lehetünk, hogy amire Isten világának szüksége van, az meg is valósul. Tehát a *kell* — *lehet* is. S hogy lehessen, arról Isten gondoskodik *az Ő Szent Lelkével, mely az igazságnak pecsétje és záloga a mi örökségünknek, Isten tulajdon népének megváltására (13,14)*. Amit Isten elkezdett, azt véghez is viszi, mert műve nem játék, hanem az ő szent életének teremtő és szuverén megnyilatkozása. Lassan-lassan megérlel, ránevel minket arra az örökségre, melyet az örökkévalóságban kiszemelt számunkra s amellyel az örökkévalóságban majd felékesít. Ideleln a „Tutor Christus“ gyámsága alatt állunk, amint Meliusz mondá, odafenn átvesszük a mi örökségünket.

A Szent Léleknek munkája tehát nem egyéb, mint Istennek tervszerű magaközlése az ő dicsősége érdekében. Egyöntetű, folyamatos, egymásbaolvadó munka ez, mystikus életfolyam, mely behelőmpölyög az örökkévalóság nagy, szent óceánjába. Azonagy ott is, ahol mint az Atya szívének drága gyümölcse, megfogam a világ eszméje; ott is, ahol a Jézus Krisztusban testté és történetté lesz az Isten megváltó lényege; ott is, ahol a szívek felvéreznek, megtörnek s mint kiégett kandeláberek, új olajra, új lángra várnak, ott is, ahol kigyúl ez a láng és ezer küzdelem, lobogás, kísértés között fejlődik; ott is, ahol az ő emberlárájából kibontakozik az új ember lelkiisége; ott is, ahol az erkölcsi parancsok betöltésével a szentség vonása szövődik bele életünkbe; ott is, ahol a halál után a szemtől szembelátás dicsősége kezdődik, hogy soha el ne végződjék: mindig azonagy, Istennek szeretetből fakadt üdvakarata: *kegyelem*.

Most vesszük észre, hogy Isten kiválasztása az egyeseken át hat, de az egészre vonatkozik. Az építőmester házat akar építeni s ennek a céljaira választja ki a tégladarabokat. Isten a látható tárgyi világ között, belőle, de tőle függetlenül, mintegy új, dimenzióban egy lelki kozmoszt épít fel, mely a Krisztus fősége alatt, az ő dicsőséges testének organizmusába mindeneket egybefoglal, mind „amelyek a mennyben vannak, mind amelyek a földön vannak“. Ennek a lelki kozmosznak előfeltétele, árnyékos képe, átutaló talapzata a látható világ, sötétben, igazsággal ragyogó pillérei az erkölcsi világ a bűnnel, kárhozattal, itélettel; beláthatatlan káprázatos kupolája és az Isten dicsőségének fényarázatában elvesző ormozata az Isten üdvözítő kegyelemvilága. Minden dolog eszmei oldala úgy foglaltatik benne, mint a háromszögű kis pyramisok a hatszögű pyramisokban. Az egésznek csúcsa, célja, alkatát megadó szöge, a textus mystikus mélységű szavai szerint: *anakephalaiosis*: Jézus Krisztus.

A predestináció tehát ez: minden dolog helyét, minőségét az Isten dicsőségének érdeke szabja meg. Nem véletlenül szabja meg, hanem örök terv szerint: már akkor megvolt, mikor még nem is létezett. A létezés nem egyéb, mint beváltása, szolgálása ennek a praeformáló isteni gondolatnak, mint ahogy a műalkotás élete nem egyéb, mint alázatos szolgálata egy teremtő gondolatnak, hordozása egy darab dicsőségnek. A dicsőség pedig egy darab *szellem*.

Tehát lenni, élni annyi, mint szolgálni egy teremtő gondolatnak, átizzani egy örök igazság belső fényétől, mindenestől fogva gondolattá, dicsőséggé válni.

Nem mentem-e igen messze az elmélkedésben? Nem tudom, de idézem Kálvin szavait, amit főművében a predestinációról írott fejezetnek a vége felé, a világirodalom legmélyebb fejtegetései után szinte zokogva ír le: „Az tehát, aki nem érti meg ezt a tudományt, vesse el, csak az, aki megérti, fogadja el, fogadja el és igyék belőle és éljen.“ Amen.

Dr. Ravasz László.

VALLÁSOS NEVELÉS.

Általános vezérfonal az egyházi ének tanításához.

b) Esedező zsoltárok.

V. zsoltár. Olvasandó a biblia 1—9. verse s az ének 1—3. és 6. verse. Milyen lelkülettel imádkozik Dávid e zsoltárban? Alázatos, buzgó, hálás és reményteljes érzülettel; mert Istent királyának szólítja, kora reggel siet a templomba, készül és vigyáz, hálás, hogy míg másokat a bűn elszakított az Istentől, addig őt az Isten kegyelmének sokasága arra indítja, hogy előszámlálja ügyét a legfőbb bíró előtt, igazságot és oltalmat nyerjen a gonosz emberekkel szemben. Mit kér Dávid e zsoltárban? *Meghallgattatást!* Mily fájdalmas érzés az, ha nincs, aki meghallgasson s együtt érezzen velünk! Isten kész minket meghallgatni. Nem szép szavakat vár mitőlünk, amikor imádkozunk Hozzá, hanem épen azt szereti, ha bizalmasan előszámláljuk Előtte, a mi nekünk fáj s a mi bánt minket. Kinek ne okoznának keserűséget a kevély, hitetlen emberek? Panaszoljuk el Istennek s bizzunk Benne, hogy megoltalmaz minket a gonoszoktól.

XXV. zs. Mit jelent az, hogy „szívemet Hozzád emelem?” Először is azt, hogy az Isten magasan *felettünk van*, azután pedig azt, hogy aki imádkozik Hozzá, az minden gondolatával, figyelmével, szeretetével és teljes akaratával *egyedül az Isten felé* forduljon. Ha ezt nem tesszük, azon vesszük észre magunkat, hogy a lelkipásztor vezetne ugyan az imádságban, vagy otthon kezünk imára van összetéve, de gondolataink elkalandoznak. Emeljük hát ki szívünket, egész valónkat a földi élet apró gondjaiból, hogy azok el ne térítsék figyelmünket s tegyük fel magunkban, hogy amíg imánkat el nem végezzük, semmi másra nem gondolunk. E zsoltárban Dávid főképp azt kéri Istentől, hogy *bocsássa meg bűneit*. Bocsássa meg ifjú korának vétkeit, amelyek férfi korában is üldözik őt s bocsássa meg minden vétkét, mert az sok. Különös, hogy Dávid az ő sok bűne tudatában oly *bátran* beszél az Istennel az első versben s bizonyosságot tesz róla, hogy ő *nem szégyenkezik* bűneivel Hozzá fordulni! Vajjon szégyeneljük-e betegségünket az orvos előtt? Hiszen akkor nem gyógyíthat meg minket. Járuljunk mi is gyermeki bizalommal Istenünkhöz a mi Üdvözítőnk s egyetlen közbenjárónk nevében. akinek Lelke ajándékozta Dávidnak is az imádság-

ban való bátorságot. Dávid egyéb kérései a 2. énekversben szépen felvannak sorolva.

XXVIII. zs. Dávid meghallgatást kér az Istentől, mert Isten az ő paizsa és erősége. Néki csak addig érdemes élni, amíg az Isten el nem fordul tőle. Mily vakmerőség Isten nélkül élni! Dávid, a király, az erős harcos nem merte ezt megtenni. A biblia 6. és az ének 3. verséből világlik ki Dávid erős hite. Nemcsak kér, hanem még ugyanabban az imádságban *hálákat is ad* azért, hogy meghallgatta az Isten! Tudunk-e mi ilyen hittel imádkozni? Ha nem tudunk, tanuljunk meg, mert ha kételkedve imádkozunk, nem használ az nekünk.

XXXVIII. zs. Olvasandó a Biblia 1., 12—23. verse. Tanítandó az ének 1. 5. és 6. verse. Dávid nagy testi-lelki gyötrődések között írta e zsoltárt. Testét betegség, lelkét ellenségeinek gonoszsága gyötörte. — Annyira elcsüggedt, hogy közel volt az eleséshez. E szomorú állapotát még az is tetézte, hogy elhagyták barátai, szerettei s rokonai. Miért érte őt mind e csapás? Azért, mert bűnei elboríták fejét. „Vétkeim miatt nincs békesség csontjaimban“ — mondja Dávid. Ime az ó-testamentum egyik kimagasló portékája *igy tesz vallást bűneiről*. Beismeri, hogy minden bajának forrása a bűn. Isten az ő választottaiban nem tűri a bűnt. Sőt éppen abban különböznek a hívek a hitetlenektől, hogy míg az istentelenek elfutnak Isten elől s makacsúl elzárják szívöket, addig Isten gyermekei bizalommal és alázattal hajolnak meg mennyei Atyjuk előtt *még akkor is*, ha az bünteti, vagyis tisztítja őket. Dávid is Istenhez fordul, mert tudja, hogy Isten kegyelmes. Mi még bizonyosabbak lehetünk e kegyelem felől, mint ő; mi *tudjuk*, hogy van Megváltónk, amit Dávid csak *reménység* által hitt.

LXI. zs. Azt kéri Dávid, hogy *vigye őt Isten egy kösziklára*, a hová a maga céljából eljutni nem tud. Pedig mily magasra jutott már! A juh nyáj mellől a királyi trónra! Még magasabbra kívánczik, mert érzi, hogy a királyi trón minden méltóságával csak ingatag talaj, akkor amikor idegen földön inség s nyomorúság sújtja az embert. Mi az a köszál? Az Isten hajléka, sátora, vagyis *az Istennel való életközösség felemelő érzése*; az Ő szárnyainak árnyéka, vagyis gondviselő szeretetének boldog megtapasztalása. Biztos, rendíthetetlen kösziklának s erős toronynak tartjuk-e mi hitünket? Vagy inkább pénzünket s állásunkat tartjuk biztosabb talajnak, a melyben megállhatunk?

LXXX. zs. Meg kell magyarázni, hogy ki volt Izrael s hogy mikor kapta a nevet Jákob? (I. Móz. 32: 24. s köv.) Ki volt József? Hogyan vezérelte őt Isten? E zsoltár az Istent, mint jó pásztort szállítja meg (V. ö. a 23. zsolt. s Ján. 10. rész.) „Ki ülsz a *Kérubimokon*,“ a tiszántúli s a II. próba énekes könyvben: „mennyei boltozaton.“ Az utóbbi messze eltér az eredeti szöveg alapjelentésétől; az előbbi pedig a szóhoz két többes számú ragot tesz, hébert is, magyart is. — Helyesen:

Kérubokon. Értelme: a szentek szentjében a szövetség láda tetején két aranyból készült kérub angyal térdelt alázatosan meghajolva, úgy, hogy szárnyaik a fejük fölött össze ért. A zsidók különös felfogása szerint e szárnyakon, a kérubokon, a kegyelem trónján ült az Isten. E zsoltár nem egyes ember imádsága, hanem egy egész nép könyörgeése, mely nyomorúságba jutott, pedig az előtt jobb napokat látott.

CII. zs. A bibliai szöveg alsó részében ezt olvassuk: „A nyomorultnak imádsága a mikor eleped és kiönti a panaszát az Úr elé.” Az első vers siralmas szöveg és melódiája eléggé kifejezi e hangulatot. A többi vers fordítása nagyon gyarló. Jellemző, hogy az első versben oly sokféle módon ismétlődik ez a kérdés: *Hallgasd meg Uram kérésem!* Mily különös! Hiszen az Isten még gondolatainkat is tudja, hogy ne hallaná meg, ha valamit mondunk? Vannak, akik úgy gondolkodnak, hogy egyáltalán felesleges imádkozni, mert Isten úgy is tudja minden bajunkat, jobban, mint mi, hát miért lenne szükséges elmondani azokat Néki? Aki ezt a Zsoltárt írta, masképp gondolkodott. Milyen különös és természetellenes lenne, ha a gyermek soha semmit sem kérne szülőitől abban a tudatban, hogy hiszen úgymint tudják, hogy mire van szüksége! Mi pedig az Isten gyermekei vagyunk! Tudjuk, hogy Isten sokszor nem azt adja, amit kérünk, de az bizonyos, hogy mindig ad valamit s mindig jobbat és többet ad, mint a mit mi kérünk.

Összefoglalás. Mit kérnek a zsoltár írók az elősorolt zsoltárokban? Meghallgattatást, bűnbocsánatot, segítséget s kegyelmet! Hogyan kéri? Gyermeki bizalommal, bátor hittel, hálás és töredelmes szívvel. Beszélgessünk tanítványainkkal értelmi fejlettségünkhöz mérten az *imádságról*. Mi az imádság? Kivel beszélünk imádságunkban? Kérdezzük meg a kicsinyeket, hogy milyen imádságokat szoktak mondani s miket kérnek azokban az Istentől? A nagyobbakat figyelmeztessük, hogy nekik a maguk szavaival is kell imádkozniok. Mit szólna édes atyánk, ha felnőtt korunkban is valami betanult gyermek-verset mondanánk újévkor, vagy születésnapjára? Mit tanított Jézus az imádságról? Milyen példát mutatott Ő és tanítványai? Mit kérhetünk Istentől saját személyünkre nézve, mit testi, lelki rokonaink, gyülekezetünk, iskolánk, községünk, hazánk s egyházunk számára?

c) Hálaadó, dicsérő és bizonyágtévő zsoltárok.

Minden zsoltár *bizonyágtétel* Istenről. A *tanító* zsoltárok bizonyágot tesznek Isten bölcsességéről és fenséges tulajdonságairól, az *esedező* zsoltárokban az imádkozó lelkek bizonyágot tesznek arról, hogy ők szegények, gyengék és bűnösök s mindenkor reászorulnak Isten segítségére és kegyelmére. A bizonyágtétel azonban akkor a leghatalmasabb, amikor az Isten kegyelmes szabadítását és végtelen szeretetét megtapasztalván az emberi lélek, *öröme* és *hálája* kedves áldozatul

száll fel az egekbe. A hálaadó és dicsérő zsoltárokból látjuk meg, hogy Isten Lelke miképp munkálkodott választottainak szívében, milyen hitet, milyen bizodalmat, békességet s örömet támasztott bennünk. Így pd. a XXIII. zsoltárban mily gyönyörű módon tesz bizonyosságot Dávid arról, hogy életének örömét, erejét, bátorságát, ellenségeivel szemben érzett nyugalmát annak köszönheti, hogy felismerte Istenben életének őriző pásztorát. — Lássuk az ismertebb dicsérő és hálaadó zsoltárokat!

VIII. zs. Ismertetni kell az egészet. El kell olvasni a biblia szövegét is. Az ember, mint a teremtés koronája a föld és ég csodáiban meglátja a Teremtő felséges voltát és meglátja saját méltóságát is. A természet anyagi nagyságával szemben saját szellemi értékét többre becsüli és dicséri Istent, aki őt „urrá” tette. Istennek az az akarata, hogy az ember tényleg uralkodjék. De uralkodik-e? Sajnos, az ellenbezőjét látjuk. Az úrból rabszolga lett. Látjuk azonban, — mondja a Zsidókhoz írt levél írója, — hogy Jézus dicsőséggel koronáztatott meg! Jézus a második, az új Ádám. Ő benne s Ő általa nyerhetjük vissza igazi méltóságunkat, Ő állítja helyre lelkünkben Isten képét és hasonlatosságát, amit bűneink annyira elhomályosítottak.

XXX. zs. Dávid hálákat ad, hogy Isten felemelte őt, pedig már közel állott a halálhoz, (Seol = alvilág) megmentette ellenségeitől, siralmát vígságra fordítá, gyászruháját leoldá s örömmel övezé körül. Az a betegség és megpróbáltatás, amely eltakarta előle Isten orcáját, csak rövid ideig tartott. Minden baj csak pillanatnyinak látszik, ha visszatekintünk reá. Isten haragja hamar eltűnt. Atyai harag volt ez elbizakodott fia ellen, aki így szólt: nem rendülök meg soha. Isten megrendítette őt, de fel is emelte őt. Tanuljon Dávidtól mindaz, aki csak akkor szokott imádkozni, amikor bajban van, de amikor elmúlik a baj nem ad hálákat Istennek. Dávid nem volt ilyen hálátlan, hanem nyíltan, az egész gyülekezet előtt magasztalta Istenét.

XXXIII. zs. Olvassuk az ének 1. 5. és 9. versét, a bibliai szöveget egészen. A zsoltár író örvendezésre és dicséretre hívja fel az Isten hiveit, mert az Úr szava igaz, cselekedete hűséges, mert hatalma van megváltoztatni a népek tanácsát, megsemmisíteni nagy seregeket. Mily boldogok akiknek ez az Úr az Istene, aki övéit kegyelmesen megtartja. A ki e zsoltárt írta, megtapasztalta, hogy *egyedül az Istenben vigad s talál igaz örömet az emberi lélek.*

XXXIV. zs. Az ének 1. és 8. versei mellett olvassuk az egész bibliai szöveget. Építő magyarázatra nyújtanak anyagot a következő mondatok: „Dicsekedik lelkem az Úrban!” „Az Úr angyala tábort jár az őt félők körül.” „Közel az Úr a megtört szívekhez...” „Sok baja van az igaznak, de valamennyiből kimentí az Úr!” „A gonoszt gonoszság öli meg.” Mind könnyen részletezhető arany mondások, a mik bizony az ének szövegében elvesztik fényüket.

XLII. zs. „Hol van a te Istened?“ Ezt kérdik ellenségei a zsolttár írójától. E kérdés nagyon fáj neki. Ezért hullatja könnyeit s ezért vágyakozik a távolból, a gúnyolódó ellenségek közül az élő Isten után s az Ő templomába, az Ő színe elé. A kisebb gyermekek előtt terjeszkedjünk ki a „szomjúhozó szarvas“ hasonlatának szemléltetésére. A nagyobb tanítványok és felnőttek előtt ki kell fejtenünk, hogy minket is elsodor sokszor a mindennapi élet gondja, harca és kísértése. Eltvedünk, mint a juh a nyájtól. Él-e ilyenkor igaz vágyakozás bennünk Isten után? Él-e bennünk a hit, hogy felzaklatott békességünket egyedül Istenben nyerhetjük vissza? *Nélkülözhetetlen-e Isten a mi életünkben?* S meglátszik-e rajtunk, magunk viseletén, munkánkon s egész életünkön, *hogyan van nekünk Istenünk* s ha Isten gyermekei vagyunk, tud-e fájni az nekünk, hogy ezt nem akarják meglátni és elhinni néha azok sem, akik különben közel lennének szívünkhöz? E zsolttár bizonyágtétel arról a fájdalomról, amit bizonyágtételünk elégtelensége okoz, de bizonyágtétel arról a szent reménységről is, amely tudja, hogy nincs okunk elcsüggedni akkor sem, ha elszakítva hitsorsosainktól, hitetlenek között vagyunk tehetetlenül, mert még hálákat fogunk adni Isten szabadításáért.

LXVI. zs. Olvasandó az ének első és a biblia 1—9. verse. Hálaadás és dicséret Istennek, amiért meghallgatta az író imádságát (19. és 20. vers.). Ime a hálás lélek mily örömmel hirdeti Isten dolgait. Mert az Isten szüntelen munkálkodik az emberek között: a kevélyeket megáldozza, a gyengéket erősíti stb. Sokan azt hiszik, hogy a természet az a hatalom és az emberi ész az a bölcsesség, a melyeknek csodáit látjuk magunk körül. „Jöjjetek és lássátok meg Isten dolgait!“ Boldog, akinek szemei megnyilatkoztak s látja Isten dolgait saját életében!

LXXVII. zs. Olvasandó a biblia 1—15., tanítandó az ének 1. és 4. verse. „Avagy mindörökké elveté az Úr?“ Ezt kérdi a nyomorúságba esett lélek. Boldog aki e kérdésével magához az Istenhez tud fordulni, mert hiszi, hogy egyedül Ő nála kaphat kielégítő feleletet. Egy bölcs azt mondta, hogy az álmatlan éjszaka magányában ismerheti meg az ember leginkább önmagát. Ime, Ászáf az éjszaka lassan múló gyötrelmes óráiban kezét feltartja. A régi zsidók ugyanis feltartott kezekkel imádkoztak. Ászáf tehát imádkozott; Istenről elmélkedett, megemlékezett a régi napokról, saját énekeiről, a melyeket Isten Lelke adott ajkaira és mindez arra a boldogító meggyőződésre vezette, hogy az Isten útja szentséges és hogy nincs senki más oly nagy, oly jó, mint az Isten. Tudunk-e mi is a nyomorúság álmatlan éjszakáin ilyen bizonyágot tenni?

CIII. zs. Olvastassék a bibliából az egész. Tanítandó az énekeskönyvből az 1. és 2. vers. E zsolttárban a hálaadás gyönyörű példája áll előttünk. Dávid áldja az Istent, mert megbocsátotta bűneit, meg-

szabadította a koporsótól, igazságot cselekszik, könyörülő és irgalmas. Pedig mik vagyunk mi, emberek? Por vagyunk! És mégis úgy szeret minket, mint atya az ő fiait. Mi ismerjük Jézust. Aki őt látja, látja az Atyát. Mi nemcsak Mózes és Izrael fiai történetét ismerjük, hanem látjuk az Úr útjait a Krisztus Egyházában is. Nékünk sokkal könnyebb meglátnunk az Ő nagy kegyelmét. Áldjuk hát s egész bensőnk az Ő szent nevét!

CIV. zs. Bibliából: 1—5. és 24—35. énekből az 1. vers. E zsolta a teremtő és gondviselő Istent magasztalja. A szöveg könnyen érthető; önmagát magyarázza.

CV. Bibliából 1—9. énekből 1—3. vers. Dicséretre való felhívás abból az alkalomból, hogy a szövetségládát a szentsátorba hozták. Amint már mondtuk, ez Dávid első zsolta.

CXXXIV. zs. A régi templomban éjjel is voltak kirendelt lévíták, akik őrizték a szent hajlékot. Az új testamentumban azt mondja Pál apostol, hogy a mi testünk a bennünk lakozó szent Lélek temploma. Tudunk-e mi úgy élni, hogy ebben a mi saját templomunkban mindenkor zengjen hála az Istennek. Vigyázzunk gondolatainkra és érzéseinkre! Ami nem templomba való, azt ne tűrjük meg lelkünkben.

CXXXV. zs. Bibliából 1—5. és 13—19. énekből 1. vers. Mit jelent Istennek szolgálni? Parancsait teljesíteni. Vajjon csak a templomban kötelességünk ez? Honnan tudjuk meg, hogy mit parancsol az Úr? De vannak különös kötelességeink a templomban, az istentisztelet alatt is. Énekelünk-e szívből, hozunk-e olyan lelki áldozatot, töredelmes szívet és engedelmes lelket, a mi kedves Isten előtt? Hogyan hallgatjuk Isten igéjét? Megtartjuk-e, a mit hallottunk? — Figyelemre méltó, hogy mit mond e zsolta a bálványokról. Milyen régen irták e zsolta és sajnos még mindig sok nép él a bálványimádás sötétségében. Amíg mi léleken és igazságban tanuljuk dicsérni Istenünket, gondoljunk a szegény pogányokra és azokra is, akik közöttük terjesztik az evangélium világoosságát.

CXXXVIII. zs. A bibliából az egész, az énekből 1. vers. Teljes szívem! Amikor énekelünk, imádkozunk s Istenünkkel társalkodunk, gondolunk-e a királyi parancsra: Szeresd a te Uradat, Istenedet *teljes szivedből*? Mit jelent ez? Azt, hogy Isten nem azt akarja, hogy szívünknek csak egy része legyen a mienk, hanem az egész. Szívünk alatt pedig érteni kell egész valónkat. Sokan meg vannak elégedve magukkal amikor csak a fülüket adják Istennek és szemükkel szeretik szemlélni Isten dolgait. Van egy kínai mese, a mely elmondja, hogy egy angyal elvezetett egy embert a menyországba. Bementek egy nagy terembe, a mely tele volt fülekkel. Az angyal megmagyarázta a csodálkozó embernek, hogy ezek a fülek mind nagyon szerették hallgatni a jót, tehát a menyországba jutottak; a többi részek azonban a pokolra vettettek,

mert a rosszat cselekedték. Ez csak mese. A valóság az, hogy ha Istent csak részlegesen, félszívvvel akarjuk szeretni s a másik felével pedig magunkat vagy a bűnt szeretjük, akkor hamis az a fél szeretet is mibennünk s ilyet az Isten el nem fogadhat. — „Istenek felett“ kifejezés a pogányok képzelt isteneire vonatkozik. Dávid ezzel arról tesz bizonyosságot, hogy az igaz Istent minden más hatalomnak fölébe helyezi.

CL. Lelkes felhívás Isten dicséretére.

Összefoglalás. A zoltárokból láthatjuk, hogy az emberi szív, milyen hálás tud lenni teremtő, megváltó és megszentelő Istene iránt. Ez a hála azonban nem lehet mesterkélt. Csak az tud valamit megköszönni, aki kapott is valamit; csak az tud dícsérni valakit, aki meggyőződést szerzett az illető jóságáról; bizonyosságot tenni is csak az tud, aki látott, hallott, tapasztalt valamit arról, amiről bizonyosságot tesz. Isten jósága s végtelen kegyelme kísér minket minden órában. Ha testi és lelki ajándékait el nem fogadnók, nem élhetnénk egy percig sem. Mindnyájunknak van sok olyan ajándékunk, amit Istentől nyertünk és méltó, hogy hálások legyünk érte. Próbáljuk előszámláltatni tanítványainkkal:

1., Miért kell hálásaknak lenni Istennek? Testi áldásokért, mint egészség, étel, ital, meleg ruha és szoba stb. Lelki áldásokért. Vezetéséért. Szabadításáért, szüleink s tanítóink szeretetéért, bűneink bocsánatáért, az Üdvözítőért, az íge világosságáért, az örök élet reménységéért stb. stb. De mindezt ne mondjuk el előre, hanem vezessük rá tanítványainkat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2., Miért és hogyan dicsérjük az Istent? Mit láttunk meg már Isten szépségéből, hatalmából? Hozzunk fel példákat a természetből. Mit láttunk meg jóságából, a Jézus Krisztusban megjelent nagy kegyelméből? Hogyan dicsérjük ezekért? Rászorúl Ő a mi dicséretünkre? Mi szükség van hát a mi gyarló szavunkra? Nem Istennek, hanem nekünk van szükségünk arra, hogy Őt dicsérjük. Nem a napnak, de a virágnak van szüksége arra, hogy kelyhét a nap felé fordítsa. Nekünk van szükségünk ez élet gondja, kísértése, a világ kísértése s bűne, fájdalma és keserősége között Isten dicsőségének boldogító, vigasztaló s erőt adó meglátására. Pedig a földi árnyak között csak egyes sugarait láthatjuk e dicsőségnek. Oh, mily dicső lesz egykoron látni mindazt szemtől szembe, amit most csak tükör által homályosan láthatunk.

3., Miről s hogyan tegyünk bizonyosságot? Az értelem pl. Istennek nagy ajándéka. *Ő adja* nekünk e nagy ajándékot. Ez így van, s mi így is mondjuk, de vajjon úgy élünk-e, mint a kik tudjuk, hogy Istentől kaptuk az értelmet? Nem úgy beszélünk-e sokszor, mintha az a mi érdemünk lenne, hogy van eszünk. Ne szégyeneljük, hogy Istentől kapunk valamit. Atyánk *Ő* nekünk. Vagy pl. készek vagyunk-e bizonyosságot tenni arról, hogy mi megutáltuk a bűnt és új életet kezdtünk Isten kegyelméből? Amikor társaink rosszra csábítanak, tudunk-e ellen-

állni? Ha igazságtalanságot látunk, merünk-e szót emelni az igazság mellett? Mivel teszünk bizonyosságot hitünkről, egyházunk és hazánk iránt táplált szeretetünkről? stb.

d) Történelmi zsoltárok.

Igy nevezzük azokat a zsoltárokat, a melyek valamely fontos történelmi eseményhez fűződnek. Többé-kevésbé ilyenek azok is, a melyeket a zsoltárok íróiról szólva említettünk. A tanításnál különös figyelmet érdemelnek azok, a melyekkel kapcsolatban tanulságos történelmi dolgokat mondhatunk el. A CXXV. zsoltáron kívül, amit gályarabjaink avattak reánk nézve történelmivé, csak hármat részletezünk:

LXXIX. zs. Dávid halála után Salamon békés uralma alatt zsidóország felvirágzott. Salamon fiai alatt azonban két részre szakadt az ország: Izrael és Juda országára. E két ország gyűlölködött egymással. E mellett a szomszéd pogány népek gonosz szokásai is beszivárogtak a választott nép közé. Különösen Izrael országa csakhamar megtelt bálványokkal. A szép jeruzsálemi templom elvesztette vonzó erejét. Isten prófétái, mint Illés, Elizeus, Jeremiás, sokszor intették a királyokat és a népet, hogy hagyják el a bálványimádást és térjenek az Istenhez, mert különben romlást szereznek maguknak és hazájuknak. Volt rá eset, amikor egyes istenfélő királyok lerontották a pogány bálványokat, megölték a pogány papokat és igyekeztek helyre állítani az igaz Isten tiszteletét, de amint más került a trónra, ismét visszatértek az áldatlan állapotok. Végre elkészült a sír, amit az engedetlen nép önmagának készített s mivel nem hallgatott Isten üzeneteire, bele hullott a sírba az egész ország. Nabukodonozor babiloni (Káldeai) király küldte seregeit a zsidók ellen. Elpusztult minden. A falvak, városok leégtek, a szép templom és egész Jeruzsálem leromboltatott; az ellenség rabláncra fűzve vitte a nemzet javát fogságba. A király, Zedekiás el akart menekülni, de az ellenség elfogta, előbb szeme láttára megvakították fiait s azután őt magát megölték. Ezt a nagy nemzeti csapást éneкли meg a LXXIX. zsoltár. (V. ö. II. Kir. 25 : 5—10.)

CXXXVII. zs. A fogságba hurcolt zsidók a babiloni folyóvizeknél keseregnek. Kár, hogy e zsoltár utolsó versei, az elkeseredés e bántó megnyilvánulása a II. próba énekeskönyvbe is felvették. Általában e zsoltár alkalmat nyújt arra, hogy feltüntessük azt a legkiemelkedőbb ellentétet, a mely az ó- és újtestamentum között van. Az ó testamentum a boldogságot s életörömöt a földi élet határaihoz köti. Éppen ezért a szenvedést többnyire csapásnak és szenvedésnek tekinti. De éppen a babiloni fogság szenvedései emelték fel Izrael jobbait arra a magaslatra, ahonnan megláthatták hit által a Jehova szenvedő szolgáját „akinek sebei által gyógyúlnak meg.“ (Ezs. 53.) Az új testamentum a szenvedés csodás értékét felismervén ama legnagyobb Szervedő kereszt

halálában, a régi korlátokon túl az örök élet boldogságát plántálja Krisztus híveibe. Jézus hívei nem sírtak, nem panaszkodtak sem a börtönben, sem a máglyán, hanem a legnagyobb kínok között is dicsérték az Istent. Az ótestamentumi vallás természetszerűen érzékibb volt, a hitet érzéki dolgokhoz, templomhoz, oltárhoz stb. kötötte; az újtestamentum elveti az érzéki munkákat. Isten lélek! Imádni lélekben és igazságban kell őt. A keresztyénségnek nincs és nem is szabad, hogy legyen egy földi érzéki Jeruzsáleme vagy Rómája, a mely fölébe akarna emelkedni annak a nagy közösségnek, amely szerint Krisztus jelen van, ha ketten-hárman összejönnek az Ő nevében. Az Ő jelenléte az, a mi templommá avat számunkra minden helyet. — Végül hiányzik a keresztyén lelkületből az a bosszúvágy, amely a zoltárookban több helyen is megnyilvánul. Mi tudjuk, hogy az Isten megfizet mindenkinek az ő cselekedetei szerint. Övé a bosszúállás s nem a miénk. Nincs hát jogunk beleavatkozni Isten dolgába. A mi kötelességünk imádkozni ellenségeinkért, amint arra példát ad nekünk a keresztfán szenvedő Üdvözítő. — Mit mondjunk tehát az ó-testamentumról s az említett különbségekről? Azt, hogy két szövetség között az a különbség, a mi a fa gyökere és törzse között, ami a kis gyermek és az ifjú között. A Lélek egy! A gyökér keserű, a kis gyermek még járnai sem tud. Oh, mennyi akadályt kellett legyőznie Krisztusnak a szeretetlen, kemény emberi szívekben, amíg végre útja elkészült. Eljött az idők teljessége!

CXXVI. zs. A Babiloniából visszatérő foglyok öröm éneke. Hetven évig voltak a zsidók fogságban, mikor végre Cyrus megengedte, hogy visszatérjenek hazájukba. E zsoltnak az a felírata, hogy „Grádicsok éneke.“ Tizenöt ilyen zoltár van: CXX—CXXXIV. Némelyek véleménye szerint e 15 ének azt a 15 fokot, grádicsot jelenti, amely a napórán jelezte az Ezekiás életéhez adott 15 évet, a minek emlékére szerezte volna Ezekiás az énekeket. (Ézs. 38: 8.) Nyilvánvaló azonban, hogy e 15 ének úgy van összegyűjtve valami célra régebbi és újabb szerzeményekből. E cél pedig valószínűleg a fogságból való szabadulás és hazajövetel volt. A grádics szó bizonyára valami időbeosztásra vonatkozik.

De mit tartoznak ezek reánk, keresztyénekre? Miért érdekeljen minket a régi választott nép története? Érdemes ezekről a kérdésekről is beszélni tanítványaink előtt. Ne terjeszkedjünk ki az egész ó-testamentumra. Maradjunk a három zoltárnál. Mindenikből kitűnik, hogy Jeruzsálem és annak temploma volt a választott nép hitéletének központja. Áldozatot máshol, mint Jeruzsálemben nem volt szabad bemutatni. Ide zarándokoltak tehát a hívek az ország minden részéből, amikor áldozatot akartak bemutatni. A páska bárányt máshol nem volt szabad elkölteni. Amikor imádkoztak a zsidók (s még ma is) Jeruzsálem felé fordultak. Jeruzsálem temploma, az áldozatok, ünnepek és szertartások

mind előkészítői voltak Jézus eljövételének és mutatói, gyarló kiábrázolásai voltak megváltói munkájának.

Keresztyén hitünk előtt is kedves e város. Hiszen ott járt Megváltónk, ott feszítették fel s ott támadott fel dicsőségben. Ott alakult az első keresztyén egyház s valóban a „Sionról fényeskedett Isten“ (50. zsolt.) s fényét onnan árasztá az egész földre az evangélium által. De van még egy másik jelentősége e városnak. János apostol Jelentések könyvében az Isten országának teljességét „mennyei Jeruzsálemnek“ nevezi. Ez a mennyei város a mi reménységünk. Most csak száműzöttek, foglyok vagyunk, kivette Éden kertjéből e bűnnel telt Babilonba. De Jézus eljött. Szomorúságunkat örömmre változtatja, felüggesztett hegedűinket kezünkbe adja, hogy Isten dicséretét zengve örömmel siessünk a mennyei Jeruzsálem felé, a hol sok hajlékok várnak minket, ahol nem lesz halál, hanem az élet fája táplál minket örökké!

e) Messiási zsoltárok.

Igy nevezzük azokat a zsoltárokat, a melyekben többé-kevésbé kifejezésre jut az a nagy és szent váradalom, amely átömlik az egész ó-testamentumon s a melyekben próféciák foglaltatnak Krisztus Urunkra vonatkozólag. A messiási ígéretek és az azokhoz füződő szent reménység az ó-testamentumi vallás legfeltűnőbb vonása. A zsoltárokat is ez különbözteti meg legfőképpen a más vallások szent énekeitől, amelyekben ilyen váradalomról szó sincs. Azt pedig mondanom se kell, hogy a zsoltárok épp úgy, mint az ó-testamentum többi kanonikus könyvei azért becsesek előttünk, mint Krisztus hívei előtt, mert azokban látjuk a váltság tervszerűségének igazolását és annak az egy Léleknek munkáját, aki munkálja mind az akarást, mind a végrehajtást. Világos, hogy a zsoltárok érzelmi világának minden eleme között ez a messiási reménység a legértékesebb és szinte természetellenes, hogy valamely ker. egyházban a zsoltárokat úgy énekeljék, hogy ez a fontos elem ne az első helyet foglalja el az egykori reménység boldog megvalósulásának átérzése magaslatán.

Amikor Szenczi Molnár a zsoltárokat átültette nyelvünkbe és egyházunkba, nagy gondot fordított erre. Abban a táblázatba, a mely a zsoltárok vonatkozásait tünteti fel, még a későbbi kiadásokban is találunk karácsonyra, nagypéntekre, húsvétra és pünköstre való 12—18. zsoltárt. A most használatban lévő énekes könyv elején ajánltatik zsoltár az égi háboru alkalmára, de az ünnepekre nem. Mintha a zsoltároknak semmi köze se lenne keresztyén hitünk alapvető igazságaihoz. Továbbá, ha elö vesszük pd. az 1776. évi lipcsei kottás zsoltár könyvet, látjuk, hogy mindenik zsoltárnak van címe. A messiási zsoltároknak olyan címe van, amelyből mindenki megértheti, hogy miről van szó. Ilyen

címet mai énekesünkben hiába keresünk. De bajos is lenne Szenczi Molnár címeit föléljük nyomatni, mert nem lehetne kitalálni, hogy a cím mire vonatkozik. Azok a versek, amelyek a messiási jövődölések lennének, tehát azok, amelyek a zsoltároknak keresztyén értékét alkotják, mai zsoltárunkból a II. zsoltár kivételével *hiányzanak*, mintha valami gondos cenzor különös vigyázattal éppen ezekre a versekre fordított volna gondot. A II. próba énekeskönyv *XLV.* és a *CX.* zsoltárokon szerencsés változtatást tett és közismert dallamra írta át azokat. De ha ez a módosítás érvényesülni fog is az új énekeskönyvben, a II. zsoltárt kivéve az avatatlanok nem veszik észre a másik kettőről, hogy azok messiási zsoltárok. Jelenleg úgy áll a dolog, hogy a messiási zsoltárok dallamait gyülekezeteink (kevés kivétellel) nem ismerik. — Nehézkes, hosszadalmas a szöveg is, a dallam is, mindkettő nagyon alkalmas arra, hogy véka alá rejtse a gyertyát.

A messiási zsoltárok dallama nehéz, szövege lényegesen hiányos. Mit tanítsunk tehát tanítványainknak? Nagy kérdés. Nagyon elszomorító kérdés. Zsoltáros könyvünkől *nem lehet* azt tanítanunk, a mit első sorban *kellene* tanítanunk, ami a lényeg, ami a szegeletkő! (Sajnálom, hogy nincs alkalmam megnézni az erdélyi énekeskönyvet. Abban talán másképp áll a dolog!)*

Belenyugodjunk ebbe a szerencsétlen helyzetbe? Lehetetlen! Ha zsoltáros könyvünket e fontos kérdésben be kell csuknunk — nyissuk ki a bibliát. Ezt meg kell tennünk a *többi zsoltár érdekében is*, ha azt akarjuk, hogy azok ne egy homályos, vagy éppen unitárius, hanem evangéliumi öntudat kiépítéséhez legyenek eszközeink.

Ismertetnünk kell tehát e zsoltárokat a bibliából azzal az alázatos beismeréssel, hogy a megfelelő versek mind benne voltak Szenczi Molnár régi fordításaiban, de idővel kihagyattak s jobbakkal nem pótolattak; és azzal a reménységgel, hogy majd akadnak a kik lefordítják és tartalmukhoz méltó dallamot készítenek.

Nagyon tanácsolom, hogy foglalkozzanak a tanítók e zsoltárokkal. A lelki áldások mellett ily módon remélhetjük, hogy azok közül akik tanítanak és tanulnak előbb-utóbb kerülni fognak olyanok, akiknek szívét ugyanaz a Lélek fogja izzásba hozni, a ki lelkesíté a zsoltár írókat. És csak is ilyenek fogják tudni versbe és dallamba önteni a lényegét s nem a szavakat.

Vegyük hát sorba a legkiemelkedőbb messiási zsoltárokat s tegyünk róluk pár megjegyzést!

A zsoltárok messiási váradalma két fő vonást lát a közelgő messiás orcáján. Az egyik vonás az erő, hatalom, a másik a gyengéd, szelid szeretet. Az egyik királyi vonás, a másik a vőlegény szépsége és ked-

* Fájdalom, nem. Szerk.

vessége. Ebből a szempontból a II. zsoltár a hatalmas királyt állítja elének. Az Isten ellen lázongó földi erő és hatalom Isten előtt nevetség tárgya, mert Ő annak a kiválynak adja a hatalmat, akit Ő maga kent föl, (A második versben a „felkent“, zsidóul: messiás, görögösen Krisztus.) — Ez az Isten fia, aki vasvesszővel töri össze, mint a cserepet Isten ellenségeit. „Csókoljátok a Fiut, mert az nem békességet, hanem kardot és tüzet fog hozni a földre s egykor mint bíró ítélkezik elevenek és holtak fölött. E zsoltár csaknem hiány nélkül meg van énekeskönyvünkben. Az 1776. évi kiadásban ez a címe: „Jövendölés Krisztusról és országáról.“

A másik jellemvonást a LXXII. zsoltár domborítja ki. Ennek címe a régi kiadásban: „Jövendölés a Krisztus országáról a Salamon személyének példázatában.“ Hatalmas király áll előttünk itt is, aki igazsággal ítél és összetöri az erőszakoskodót, aki előtt minden király meghajol s leborúl minden nemzet, de úgy száll alá, mint eső a rétre, segít a szűkölködőn, könyörül a szegényen „az elnyomástól és erőszaktól megmenti lelküket és vérök drága az ő szemében.“

Mind a két jellemvonás költőileg fonódik össze a XLV. zsoltárban. E zsoltár régi címe: „Jövendölés a Krisztusról, u. m. az ő gyülekezetének Völegényiről.“ A király kardot visel, éles nyilakat hordoz, gyűlöli a gonoszságot: De ez a király völegény is, aki szebb az emberek fiainál, kedvesség ömledez ajkain stb. E zsoltárban ugyanaz a hang érvényesül, a mi az Énekek-énekét jellemzi, azzal a különbséggel, hogy amíg az utóbbiban a völegény és a menyasszony szépsége érzéki képekben, addig e zsoltárban erkölcsi tulajdonságokban van kifejezve. Vannak azután zsoltárok, a melyek próféciák a Megváltó életének egyes mozzanataira vonatkozólag. Így a XVI. zsoltár. Régi címe: „Jövendölés Krisztusnak szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról.“ E zsoltár 8—11. verseit idézi Péter, az első pümköst prédikátora. Hogy ez mennyire Jézusra vonatkozik, kitűnik abból, hogy az egyes szám első személy magunkra nem vonatkoztatható. Nem énekelhetjük magunkra vonatkoztatva azt, hogy testünk rothadást nem lát. Ez csak Krisztusra vonatkozhatik. A fordításnak ezt gondosan ki kellene emelnie s ránk vonatkoztatva csak azt a reményt énekelheti meg, hogy Az, akin e prófécia beteljesedett, a mi porainkat is egykor halhatatlanságba fogja öltöztetni.

A XXII. zsoltár régi címe: „Krisztus szenvedéséről és felmagasztaltatásáról“. Az első versét az Üdvözítő is idézi a keresztfán mintegy bizonyosságául annak, hogy e zsoltár jövendölése beteljesedett. Idézzünk pár mondatot belőle: „A gonoszok serege körülfogott, átlukasztották kezeimet és lábaimat“. . . „Megosztoznak ruháimon és köntösömmre sorsot vetnek.“ Ezek benne vannak az eredeti fordításban, de énekeskönyvünkben ki vannak hagyva.

A LXXXIX. zsoltár kedvelt szép ének, de a messiási vonatkozású

versek kihagyattak. A régi kiadásban 13 versben foglaltatik e rész. Lásd : 4, 5, 21–25, 28, 30, 37 verseket, „Én meg első szülöttemmé teszem őt és fellebbvalóvá a föld királyainál. . . és az ő magva örökké megmarad.“ Érdeemes lenne versbe foglalni és énekelni.

A CX. zsoltár régi címe : „Jövendülés a Krisztus országáról.“ Az első verset Jézus is idézi a farizeusokkal szemben (Mát. 22 : 44. stb.) „A melki-cedek (igazság királya) rendje szerint“ kifejezést megmagyarázza a Zsid. 5–7. része.

A CXVIII. zsoltárban figyeljük meg a 20. verset s hasonlítsuk össze a Ján. 10 : 7. verssel. A 20. verset Jézus is idézi éppen magára vonatkoztatva a Mát. 21 : 42. stb. helyeken. A 26. verse hangzott fel Jézus bevonulásakor Jeruzsálembe : „Áldott legyen, aki jó az Urnak nevében !“

Forgács Gyula.

(Folyt. köv.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

KALÁSZOK.

Igaz ugyan, hogy Istennek kegyelme egyáltalában nincs hozzákötte sem a sákramentumhoz, sem semmiféle külsőséghez, és az ő Lelkének ereje nincs azokba bezárva, hogy ne tudna munkálkodni, amikor csak tetszik neki, akár minden eszköz nélkül is; de itt egy örök rendről van szó, amelyet ő egyházában felállított, nem pedig arról, amit ő rendkívülileg, csodamódon cselekedhetik. E szempontból pedig bizonyos, hogy azok, akik meg vannak fosztva a sákramentumokban való részesedéstől s attól, hogy szabadon hívhassák segítségül az ő nevét, és ezt a nagy nyomorúságukat egyáltalában nem érzik, hogy legalább sóhajtoznának rajta: azok eltompultabbak a vadállatoknál is. Sőt amondó vagyok, hogy, ha Dávidnak a maga idejében volt alapos oka így kiáltani fel: Mily szerelmetesek a te hajlékaid, Seregeknek Ura! Boldogok, akik lakoznak a te házában! Kiváncozik, sőt emésztődik lelkem az Úrnak tornácai után! — akkor minékünk, mai napság, a kétszeresnél is nagyobb mértékben föl kell indulnunk és lángra kell gyúlnunk ugyanezért. Mert hiszen mik voltak az Úr házának ama javai, amelyeket Dávid sajnált annyira, hogy még az életét is elúnta, amikor nélkülök volt kénytelen élni? Lényegileg igaz, ugyanazok voltak, mint amelyekkel ma mi bírunk: de, tudjuk, mégis csak homályos árnyékok voltak, amelyek által Isten még korántsem fedte föl az ő kegyelmét úgy, mint mint minékünk mai napság. Mert ma Isten, az anyaszentegyház rendjében, oly bizalmasan megnyilatkozik mihozzánk, mintha csak — mondhatnám — a menny tárulna föl előttünk. A sákramentumok nemcsak messziről mutatják nekünk Jézus Krisztust, mint a törvény, hanem a szemünk elé tárják. És ezért szükségképen nagyon nagy hálátlanságot követünk el, ha mi ezeket a javakat nem becsüljük feljebb mindazoknál, amelyek csak egykor Dávidnak részébe jutottak a Sionon. Mi már nem a tornácban vagyunk többé, mint ahogy Dávid emlegeti. Nincs többé kifeszített kárpit, mely távol tartana bennünket a szentélytől. Egyszóval, nagyon kevéssé becsüljük meg Istennek mihozzánk való végtelen jóságát, hogyha a mi vágyakozásunk (az ő hajléka után) nem legalábbis akkora, amekkora a Dávidé vala.

Calvin (A „Quatre Sermons“-ból).

Elismerem, hogy ma már nincs többé kézzel csinált templom, ahová el kellene zárandokolnunk, hogy áldozatot mutassunk be Istennek, hanem mi magunk vagyunk az ő Lelkének templomai és minden helyütt

föl kell emelkedniök a tiszta kezeknek a menny felé. Ámde az a rend, hogy az ő nevét a hívők seregében segítségül hívjuk, örökké tartó, mert ez nem az ószövetség árnyszerű jelképei közül való, hanem magának a mi Urunk Jézusnak rendelése számunkra, mely mind e világ végéig szól.

Calvin (A „Quatre Sermons“-ból.)

Meg vagyok győződve arról, hogy Isten gondját viseli az Antikrisztus rabságában is az övéinek, bármennyire szűkölködnek is ama segítőeszközök nélkül, amelyeket mi itt szabadon használhatunk. Isten igéje nem prédikáltatik nekik, nincs hely, ahol szabad volna hitükről vallást tenniök, a sákramentumoktól is megfosztvák. De, mert az Antikrisztus gyalázatosságaitól elszakadva, sóhajtoznak és keseregnek mindez üdvös dolgok hiánya fölött, Isten az ő Lelke által munkálkodik bennük és kipótolja, ami hiányzik.

Calvin (U. o.)

Ha valakinek nincs is módjában igaz keresztyén egyházhoz tartoznia, ahol Istent tisztán imádják, legalább is sóhajtozzék éjjel-nappal: A te oltáraidhoz Uram, oh *csak* a te oltáraidhoz kívánkozom, én királyom és én Istenem! Ez a tűz lobogjon szünetlen minden igaz szívben, hogy történjék bármi, el ne keseredjenek ez ideiglenes dermedt állapotuk fölött, s az idő telése meg ne fagyassza bennük a folytonos hő óhajtozást a nyájba való bejútás után.

Calvin (U. o.)

Azoknak, akik, rajtunk csófolódva, azt fecsegik, hogy *vajjon csak Genfen keresztül lehet é a paradicsomba bejutni*, azt felelem, bár adná Isten, hogy volna bátorságuk összegyülekezni a Jézus Krisztus nevében, bárhol is vannak, s fölállítani valamiféle egyházat úgy a saját házaikban, mint szomszédaikéban, hogy a maguk helyén megcselekedhessék ugyanazt, amit mi itt a mi templomainkban cselekszünk.

Calvin (U. o.)

Lelkés és vallásos tanár és tanító utak
SZERKESZTŐI ÜZENETEK
Közeljövőnk meg és terjesztők

nyak közt az

Panaszokat hallunk sokszor éles hangúakat, hogy az Út nem jár pontosan. Amint tudomást szerez varaki róla — s az egyházi lapok lapszempléiből ezt hamar meg lehet tudni, — hogy Az Út megjelent, de az ő példánya nem érkezett meg: azonnal reklamája meg a *postabivatal blankettáján*.

Az Út propaganda-alapjára adakoztak: Péter Sándor 1 kor., S. Várady Albertné 6 kor., Tárkányi György 4 kor., Csulak Samu 8 kor., Bakk József 5 kor., Kovács Pál 3 kor., Orth Ambrusné 3 kor., Székely Miklós 6 kor., Dénes Péter 2 kor., Virág Béla 2 kor., Giliége Antal 4 kor., Varga Gyula 4 kor., Koncz Ferenc 4 kor., Lengyel József 4 kor., összesen 56 kor. Eddigi gyűjtésünk 807.30 korona, *végző összeg* 1918. május hó 15-én 863.30 kor. Hálás köszönettel nyugtázzuk.

Az Út traktátusának, az Ünnepnapoknak esedékes száma papirhiány és a szerkesztőnek Imre Lajosnak elfoglaltsága miatt egyelőre késik. — Reklamációkat egyenesen az ő címére kell küldeni, Kolozskara, Kolozsmegye.

BCL Cluj / Central University Library Cluj

Előfizetési reklámokhoz kéziratosokat, leveleket Dr. Ravasz László címére (Kolozsvár, Bocskai tér. 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.